

Internationalisering langs de grens met Duitsland

Een perspectief van Nederlandse mbo-studenten op internationalisering in de grensregio

Ruth Verhoeff, Gijs Ybema en Jette Thönissen
7 december 2023



Inhoud

| | |
|--|----|
| Belangrijkste bevindingen | 3 |
| Aanbevelingen | 4 |
| Zusammenfassung (DE) | 6 |
| Inleiding | 9 |
| De context van de grensregio | 10 |
| Literatuuronderzoek | 14 |
| Methode | 19 |
| Leven, werken en studeren in de grensregio | 23 |
| Resultaten | 28 |
| Conclusie | 73 |
| Bronnen | 79 |
| Bijlage 1: overzicht thema's voor analyse | 83 |



Belangrijkste bevindingen

Dit onderzoek geeft inzicht in het perspectief van studenten in het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) in de grensregio met Duitsland op de meerwaarde van internationalisering, en obstakels en behoeften die zij (verwachten te) ervaren om deel te nemen aan internationaliseringsactiviteiten.



Meerwaarde

- **Persoonlijke ontwikkeling**
Aanpassingsvermogen en zelfredzaamheid
- **Internationale oriëntatie**
Kennis over het vak en manier van werken in Duitsland
- **Interculturele competenties**
Duitse taal, communicatiestijl en contacten leggen



Obstakels

Algemene obstakels

Voor internationalisering in de grensregio

Behoeften

Algemene behoeften

Voor internationalisering in de grensregio



Aanbevelingen

Op basis van de resultaten van dit onderzoek worden hier een aantal aanbevelingen gepresenteerd voor mbo-scholen in de grensregio met Duitsland.

Algemene aanbevelingen t.a.v. het bevorderen van internationalisering bij mbo-studenten

Informatievoorziening

- **Informeer studenten tijdig en structureel over de mogelijkheden** die beschikbaar zijn voor hen om deel te nemen aan een internationaliseringsactiviteit. Voorzie studenten van informatie over de mogelijkheden voor internationalisering tijdens de hele studie.
- **Geef volledige en duidelijke informatie over de internationaliseringsactiviteit.** Denk daarbij aan informatie over administratieve zaken, financieringsmogelijkheden, voorbereidingen die studenten moeten treffen, de invulling van de activiteit (voornamelijk relevant voor bijvoorbeeld excursies en uitwisselingen). Een **checklist** zou voor studenten handig zijn.
- Laat studenten die aan een internationaliseringsactiviteit hebben deelgenomen andere studenten vertellen over hun ervaringen. **Ervaringsverhalen van studenten** kunnen andere studenten inspireren.

- **Maak internationale/Duitse component van het beroep en meerwaarde van een internationaliseringsactiviteit inzichtelijk voor de student.** Een aantal studenten gaf aan dat het belang van kennis opdoen over de Duitse cultuur en de Duitse taal afhankelijk is van de mate waarin zij in hun werk met het buurland te maken krijgen. Door studenten bewust te maken van de internationale component van hun toekomstige beroep kun je de meerwaarde voor hen zelf aantonen en hen enthousiasmeren om deel te nemen aan een internationaliseringsactiviteit.

Begeleiding en vormgeving activiteit

- **Bied begeleiding voor, tijdens en na de activiteit vanuit school, en waar van toepassing het stagebedrijf.** Zorg daarbij voor een duidelijk aanspreekpunt.
- **Bereid samen met de studenten de internationaliseringsactiviteit voor.** Heb bijvoorbeeld aandacht voor kennismaking tussen de studenten van de verschillende scholen voor en tijdens de uitwisseling.
- **Begeleid studenten bij het opbouwen van een (sociaal) netwerk op locatie.** Bijvoorbeeld door het helpen zoeken naar een lokale sportclub tijdens een buitenlandstage, waar de student na het werk ook in aanraking kan komen met leeftijdsgenoten.



Beleid en curriculum (om behoeften van studenten te faciliteren)

- **Zorg voor meerdere mogelijkheden voor studenten om een internationale ervaring op te doen.** Dit kan in de vorm van verschillende soorten mobiliteit, zowel kortdurend als langdurend. Andere vormen van internationalisering zoals een keuzedeel over Duitsland of Internationalisation at Home-activiteiten kunnen studenten daarin ook mogelijkheden bieden.
- **Creëer ruimte in het curriculum voor een buitenlandervaring.**
- **Laat de inhoud van de internationaliseringsactiviteit aansluiten bij de opleiding.**
- **Bied de mogelijkheid voor een proeftijd aan voor een stage of een langdurige activiteit,** zodat een student kan wennen aan de nieuwe situatie.

Aanbevelingen specifiek voor internationalisering in de grensregio

Onbekend maakt onbemind

- **“Onbekend maakt onbemind”:** laat studenten actief kennismaken met Duitsland. Voorbeelden hiervan zijn een keuzedeel over Duitsland of, bij opleidingen waar Duits een verplicht vak is, studenten kennis laten maken met meer dan alleen de Duitse taal. Bijvoorbeeld door middel van muziek of media.

- Maak gebruik van de internationale aspecten van de grensregio en **blijf inzetten op kortdurende, laagdrempelige activiteiten in de eigen regio.** Veel van de door studenten genoemde obstakels gelden met name bij langdurige activiteiten. Bovendien zijn bepaalde obstakels en randvoorwaarden (Duitse taalvaardigheid, nieuwsgierigheid, sociale vaardigheden) tevens mogelijke leeropbrengsten van internationaliseringsactiviteiten. Laagdrempelige activiteiten kunnen bijdragen aan het wegnemen van dergelijke obstakels.

Beleid en curriculum

- **Bied studenten (extra) Duitse lessen of een korte Duitse taal cursus voordat ze deelnemen aan een internationaliseringsactiviteit in Duitsland.** Studenten geven aan moeite te hebben met de Duitse taal als ze een internationaliseringsactiviteit in Duitsland gaan doen. Studenten zouden graag de keuze hebben om meer te leren van de taal, voornamelijk voorafgaand of tijdens hun stage.
- **Richt de Duitse lessen op praktische taalvaardigheid en specifieke beroepsgerichte kennis van de Duitse taal.** Studenten hebben behoefte aan kennis van de Duitse taal in de beroepscontext. Voor bepaalde sectoren, zoals Techniek, Toerisme, en Transport en Logistiek, is beroepsgerichte taalkennis relevant voor de student.



Zusammenfassung (DE)

Diese Untersuchung zeigt die Perspektive niederländischer Berufsschüler (mbo) in der deutsch-niederländischen Grenzregion in Bezug auf den Mehrwert von Internationalisierung in ihrer Ausbildung, ebenso wie (erwartete) Hindernisse und Voraussetzungen. Internationalisierungsaktivitäten in Deutschland wurden insbesondere adressiert. Internationalisierungsaktivitäten in der Grenzregion sind grenzüberschreitende Aktivitäten und Aktivitäten in der Grenzregion, wie zum Beispiel Austauschprojekte, das Angebot vom Wahlfach Deutsch, Berufspraktika in Deutschland, Unternehmensbesuche in Deutschland, Sprach- und Kulturkurse sowie berufliche Wettbewerbe.

Für diese Untersuchung wurden 11 Gespräche geführt, an denen 55 Studierende unterschiedlicher Berufskollegs und Ausbildungsrichtungen (Niveau 2, 3 und 4) teilgenommen haben. Zudem wurden 5 LehrerInnen interviewt, um die Perspektive der Studierenden zu ergänzen.

Ergebnisse

- Nach Ansicht der Studierenden ist Internationalisierung ein wesentlicher Bestandteil des Lebens, Studierens und Arbeitens in der Grenzregion.
- Persönliche Entwicklung und interkulturelle Kompetenzen sind für Studierende wichtige Lernerfolge.
- Für bestimmte Branchen ist die ‚internationale Orientierung‘, die die Studierenden gewinnen, wichtig, ebenso wie die Kenntnis der deutschen Sprache und Kultur. Dies hängt davon ab, inwiefern die Studierenden erwarten, dass sie während ihres derzeitigen Praktikums und in ihrem künftigen Berufsleben Kontakte mit Deutschen haben werden.

Hindernisse

- Allgemeine Hindernisse sind Informationsmangel, Kosten, persönliche Gründe, praktische Aspekte und die Ausbildungsstruktur.
- Hindernisse in Bezug auf Internationalisierung in der Grenzregion sind die deutsche Sprachfertigkeit der Studierenden und die Erwartung, dass es schwierig sein wird, Kontakte mit deutschen Studierenden herzustellen. Zudem wurde Deutschland nicht als interessantes Reiseziel erwähnt. Lehrkräfte fügten hinzu, dass Studierende sich nicht für Deutschland entschieden haben, weil sie nicht wissen, welche Möglichkeiten es dort für sie gibt.



Erfordernisse und Voraussetzungen

- Persönliche Eigenschaften, wie Neugier und soziale Kompetenzen, sind wichtige Voraussetzungen für die Teilnahme an einer Internationalisierungsaktivität.
- Allgemeine Erfordernisse der Studierenden sind rechtzeitige und klare Bereitstellung von Informationen, gute Begleitung, Kontakte zu Kommilitonen im Ausland und ein relevantes Programm.
- In Bezug auf Aktivitäten in Deutschland sind praktische und spezifische berufliche Kenntnisse der deutschen Sprache und Kultur wichtig.



“ Er zijn altijd dingen die nieuw zijn en waardoor je weer nieuwe dingen leert en dat vind ik juist zo interessant aan een internationale ervaring ”



Inleiding



Studenten in de Nederlands-Duitse grensregio leven, studeren en werken in een regio waarin grensoverschrijdende uitwisseling vanzelfsprekend is. De regio stopt niet bij de landsgrens. Het is daarom van belang om studenten in het middelbaar beroepsonderwijs hierop voor te bereiden.

In het rapport Studenten voorbereiden op een toekomst in de eigen regio is nagegaan wat de meerwaarde van internationalisering is voor mbo-studenten in de grensregio volgens internationaal coördinatoren van mbo-scholen en diverse experts. Uit gesprekken met bedrijven en mbo-scholen langs de Duitse en Belgische grens, verschillende Euregio's en andere belanghebbenden wordt er een duidelijke meerwaarde van internationalisering herkend voor de mbo-student in deze regio. Deze meerwaarde zit in de ontwikkeling van de buurtaalvaardigheid, een positieve verandering van de houding ten opzichte van het buurland, kennis van de beroepsuitoefening over de grens, en de persoonlijke ontwikkeling van de student.

Ondanks de geziene meerwaarde zien internationaal coördinatoren en stakeholders in de grensregio obstakels die mbo-studenten ervan weerhouden om deel te nemen aan internationaliseringsactiviteiten. Genoemd worden praktische zaken, zoals vervoer en sociale contacten, taalvaardigheid en cultuurverschillen, verschil in onderwijssystemen, en de onbekendheid met mogelijkheden voor internationali-

sering. De resultaten uit het eerdere onderzoek in combinatie met gesprekken met het veld vormen de aanleiding voor het huidige onderzoek.

In dit onderzoek staat het perspectief op internationalisering van mbo-studenten in de grensregio centraal.

- Op sommige punten wordt het perspectief van de studenten aangevuld met de inzichten van een aantal docenten. Het onderzoek beantwoordt de volgende onderzoeksvragen:
- In hoeverre zien mbo-studenten de **meerwaarde van internationalisering in de grensregio**?
Wat is volgens mbo-studenten uit de grensregio de meerwaarde van internationaliseringsactiviteiten?
- Wat zijn de **obstakels** die mbo-studenten uit de grensregio ervaren om deel te nemen aan internationaliseringsactiviteiten?
- Wat zijn de **behoeften** die mbo-studenten uit de grensregio hebben met betrekking tot internationaliseringsactiviteiten?

De resultaten bieden scholen en stakeholders inzicht in het studentenperspectief. Gebaseerd op de resultaten zijn actiepunten geformuleerd voor mbo-scholen. Het onderzoek kan gebruikt worden om bij te dragen aan de doelen zoals verwoord in de Grenslanagenda 2022 en beleidsdoelstellingen van mbo-scholen.



De context van de grensregio

| | |
|---|----|
| Belang van relatie Duitsland en Nederland | 11 |
| Subsidiestromen die ingezet worden voor internationaliseringsprojecten in de grensregio | 12 |





Onder Duits-Nederlandse grensregio worden in dit onderzoek alle Nederlandse provincies die grenzen aan Duitsland verstaan, te weten: Groningen, Drenthe, Overijssel, Gelderland en Limburg.

Internationaliseringsactiviteiten in de grensregio zijn activiteiten die over de grens gaan, bijvoorbeeld *“activiteiten specifiek gericht op Duitsland en de eigen regio [zoals] uitwisselingsprojecten in het kader van Interreg-projecten (bijvoorbeeld de projecten Taal verbindt en Leren zonder grenzen), het aanbieden van het keuzedeel Duits, stages over de grens, bedrijfsbezoeken in Duitsland, taal- en cultuurtrainingen, sollicitatietrainingen en beroepenwedstrijden.”* (Thönissen et al. 2020).

Belang van relatie Duitsland en Nederland

Internationaliseringsactiviteiten in het mbo in de grensregio dragen bij aan het versterken van de uitwisseling tussen Duitsland en Nederland door mbo-studenten kennis te laten maken met leeftijdsgenoten en de arbeidsmarkt in het buurland.

In de Grenslandagenda 2022 wordt onderwijs genoemd als een belangrijk onderdeel van de samenwerking in de grensregio tussen lokale en nationale overheden en het bedrijfsleven. Het beroepsonderwijs is hierin een belangrijke doelgroep.

De coronapandemie heeft veel invloed gehad op fysieke mobiliteit over landsgrenzen heen, maar het is de ambitie van de overheid om *“het grensoverschrijdende samenleven niet alleen te verbeteren, maar ook terug te brengen naar het niveau van voor de crisis en de mogelijkheden voor uitwisselingen en het leren van de buurtaal te behouden”* (Grenslandagenda, 2022). Daarbij wordt de nadruk gelegd op taal- en cultuuronderwijs en de mogelijkheid om een opleiding over de grens te volgen.

Het beroepsonderwijs leidt studenten op voor de arbeidsmarkt. Zowel aan de Nederlandse als aan de Duitse zijde van de grens zijn overheden zich bewust van het belang van een Duits-Nederlandse arbeidsmarkt. Er worden kansen gezien om vakmensen aan beide kanten van de grens te rekruteren en elkaar aan te vullen op tekortsectoren. Hoewel er een scheidslijn bestaat op de arbeidsmarkt aangaande de erkenning van diploma's, zijn Duitsland en Nederland vanuit een economisch perspectief onlosmakelijk met elkaar verweven (CBS, 2023a). Tegelijkertijd stelt Teerling (2019a, p. 83) het volgende vast: *“Grensarbeid is tegenwoordig in omvang beperkt, maar niettemin voor inwoners van [de grensregio] van grote betekenis [...]. Het blijft daarom belangrijk belemmeringen voor grensarbeid te identificeren en waar mogelijk weg te nemen.”*

Volgens Teerling ligt er in de voorbereiding van toekomstige werknemers in de grensregio een duidelijke rol voor mbo-scholen. Zij moeten studenten opleiden *“om professioneel om*



te kunnen gaan met klanten, collega's en opdrachtgevers uit het buurland, waarbij het niet uitmaakt aan welke kant van de grens ze werken. Kennis van de buurtaal is daarbij een eerste vereiste.” (2019a, p. 83). Afgestudeerde mbo-studenten blijven immers na hun studie over het algemeen in dezelfde regio wonen en werken als waar ze hun studie hebben gevolgd (van Staden & Hobbes, 2020).

Teerling stelt dat belangstelling en nieuwsgierigheid voor het buurland een belangrijke randvoorwaarde is voor Nederlanders en Duitsers om over de grens heen te kijken, zowel voor studie als werk. Er zijn minder obstakels voor eigen ontplooiing of voor het opzetten van nieuwe activiteiten als in eerste instantie vaak wordt gedacht (Teerling, 2019b, p. 36).

Subsidiestromen die ingezet worden voor internationaliseringsprojecten in de grensregio

In het kader van internationalisering in de grensregio zijn er verschillende projecten en activiteiten die plaatsvinden in het beroepsonderwijs. Hier worden twee Europese subsidie-mogelijkheden toegelicht die gangbaar zijn in het Nederlands beroepsonderwijs. Deze subsidies worden ingezet om internationaliseringsactiviteiten voor studenten en medewerkers in het mbo te financieren.

Een subsidiemogelijkheid is Erasmus+, bijvoorbeeld om projecten die vallen onder de programmaliijnen KA1 (individuele leermobiliteit) en KA2 (small-scale partnerships) te organiseren. Het doel van Erasmus+ is het ondersteunen van mensen in het onderwijs, training, jeugd en sport om zich educatief, professioneel en persoonlijk te ontwikkelen. In het mbo geldt dit voor studenten, docenten en andere onderwijsprofessionals. Erasmus+-projecten zijn niet specifiek gericht op Duitsland, maar de subsidie kan daarvoor wel gebruikt worden.

Daarnaast zijn er ook activiteiten die zich wel specifiek richten op het buurland. Deze projecten en activiteiten kunnen worden ontwikkeld en uitgevoerd in het kader van Interreg. Interreg is een Europees stimuleringsprogramma gericht op het bevorderen van samenwerkingen in Europese grensregio's en bestaat uit verschillende programmaperioden.

De projecten binnen Interreg V zijn afgerond in 2020, en in 2021 is het nieuwe Interreg VI-programma gestart. Interreg V richtte zich met name op innovatiekracht van het programmagebied en de vermindering van obstakels in de Duits-Nederlandse grensregio op het gebied van onderwijs en arbeidsmarkt. In het rapport Studenten voorbereiden op een toekomst in de eigen regio worden meerdere Interreg V-projecten genoemd die zich onder andere focussen op kortdurende activiteiten, zoals beroepswedstrijden, bedrijfsbezoeken of korte uitwisseling. Ook is er binnen deze projecten ingezet op het opdoen van kennis over



de beroepscultuur en het onderwijssysteem in het buurland. De Duitse taal in de beroepscontext is een ander focuspunt van de afgelopen Interreg-perioden (Interreg Deutschland - Nederland, 2023a).

Interreg VI richt zich op *“de bevordering van economische groei, werkgelegenheid, sociale inclusie en betere samenwerking in de grensregio”* (Interreg Deutschland - Nederland, 2023b). Deze Interreg-periode loopt van 2021 tot en met 2027.



Literatuuronderzoek

| | |
|--|----|
| Meerwaarde van internationalisering | 15 |
| Obstakels voor internationaliseringsactiviteiten | 16 |
| Behoeften van studenten | 17 |





Er is eerder onderzoek uitgevoerd naar de meerwaarde van internationalisering, de obstakels en de behoeften van studenten met betrekking tot internationalisering. Deze onderzoeken richtten zich niet altijd specifiek op de grensregio. In het volgende deel wordt eerder relevant onderzoek uitgelicht.

Meerwaarde van internationalisering

Kommers, Hobbes & van Gaalen (2020) geven een overzicht van onderzoeken die zijn gedaan naar de meerwaarde van internationalisering. De meerwaarde kan worden ingedeeld in verschillende niveaus en domeinen. De niveaus betreffen het individu/de student (micro), de onderwijsinstelling (meso) en de samenleving (macro), en de geïdentificeerde domeinen zijn: onderwijskundig, maatschappelijk en economisch. In het onderwijskundig domein kunnen studenten door internationalisering interculturele competenties ontwikkelen en persoonlijke ontwikkeling doormaken. In het maatschappelijke domein kan een student een internationale oriëntatie ontwikkelen, die zich bijvoorbeeld kan uiten in maatschappelijke betrokkenheid, wereldburgerschap en bekendheid met internationale organisaties. In het economisch domein kan internationalisering bijdragen aan de arbeidsmarktpositie van een student. Zo kan de student internationale kennis binnen het vakgebied opdoen en leren hoe het vak wordt uitgevoerd in internationale context (Kommers et al., 2020). De verschillende domeinen houden verband met de belevingswereld van en de leeropbrengsten

voor de (mbo-)student, waarbij internationalisering van meerwaarde kan zijn op persoonlijk vlak en als voorbereiding op de arbeidsmarkt en de interculturele samenleving (Messelink, 2019).

Op het beleidsniveau van de mbo-scholen komt de meerwaarde van internationalisering terug, blijkt uit onderzoek van Van Staden & Kommers (2021). Uit een analyse van de kwaliteitsagenda's van mbo-scholen blijkt dat de ontwikkeling van internationale competenties als de belangrijkste doelstelling voor internationalisering wordt gezien. Hiermee worden studenten voorbereid op de arbeidsmarkt en de interculturele samenleving, bijvoorbeeld door het verhogen van internationaal bewustzijn, internationale oriëntatie, culturele sensitiviteit en meertaligheid.

De niveaus - micro, meso, macro - waarin de meerwaarde van internationalisering naar voren komt (Kommers et al., 2020) zijn herleidbaar naar de opbrengsten van internationalisering in de grensregio (Thönissen et al., 2020). Ten eerste draagt internationalisering voor studenten bij aan de ontwikkeling van internationale competenties die noodzakelijk zijn voor het wonen, werken en leven in de Euregio, zoals de Duitse taalvaardigheid, de houding ten opzichte van Duitsland, kennis over het beroep in het buitenland en persoonlijke ontwikkeling. Ten tweede krijgt de school door internationalisering mogelijkheden om bij te dragen aan de doelen van het



strategisch schoolbeleid, zoals sociale inclusie. Ten derde wordt de regio door internationalisering versterkt doordat er meer aansluiting is op de behoefte van de regionale arbeidsmarkt. De aantrekkelijkheid van de grensstreek als woon-, werk- en leefgebied wordt verder bekrachtigd doordat de beweegruimte van bewoners wordt vergroot.

In het hierboven beschreven onderzoek in de grensregio is voornamelijk gekeken naar het perspectief van onderwijsprofessionals en experts. De vraag die er nu ligt, is in hoeverre mbo-studenten uit de grensregio de meerwaarde van internationalisering zien. Hierbij moeten niet alleen de belevingswereld van en de opbrengsten voor de mbo-student in acht worden genomen, maar ook eventuele obstakels om deel te nemen aan internationalisering en hoe deze weg te nemen.

Obstakels voor internationaliseringsactiviteiten

Er is al veel bekend over de mogelijke redenen waarom (mbo-) studenten geen buitenlandervaring opdoen. Hoewel internationaliseringsactiviteiten niet alleen bestaan uit het fysiek over de grens gaan voor het opdoen van een buitenlandervaring, is dit wel de meest onderzochte vorm van internationalisering. Het is daarom niet altijd helder in welke mate specifieke obstakels ook gelden voor andere vormen van internationaliseringsactiviteiten.

Bepaalde groepen mbo-studenten zijn ondervertegenwoordigd in het opdoen van een buitenlandervaring (Steehouder, 2020). Dit zijn bijvoorbeeld studenten met een lagere sociaaleconomische achtergrond, studenten van lagere opleidingsniveaus (niveau 1 en niveau 2) en studenten met een ondersteuningsbehoefte. Onder studenten met een ondersteuningsbehoefte worden o.a. studenten verstaan die een mentale of fysieke beperking hebben, of studenten met een zorgtaak (mantelzorg of ouderschap).

Daarnaast zijn er ook verschillen tussen studierichtingen wat betreft het percentage studenten dat een buitenlandervaring opdoet middels een studiereis of een stage in het buitenland. Van de studenten die afgestudeerd zijn in het studiejaar 2019-2020 binnen de studierichting Toerisme en recreatie heeft 43,7% een buitenlandervaring opgedaan tijdens hun studie. Bij de studierichtingen Mobiliteit en voertuigen, en Bouw en infrastructuur deed minder dan 3% van de studenten afgestudeerd in 2019-2020 een buitenlandervaring op (Nuffic, 2022).

Er zijn verschillende onderzoeken gedaan naar de obstakels die studenten in het mbo en het hoger onderwijs zelf ervaren met betrekking tot het opdoen van een buitenlandervaring. Een van de belangrijkste obstakels is het gebrek aan, te late, of onduidelijke informatievoorziening over de mogelijkheden (Verhoeff & Favier, 2023). Ook spelen vaak



financiële overwegingen een rol. De kosten zijn te hoog, er is gebrek aan informatie over financieringsmogelijkheden of stagevergoeding, of de student wil zijn huidige (bij)baan niet verliezen. Daarnaast speelt de vreemde taal mee als obstakel voor studenten. Bovendien zijn er nog verschillende persoonlijke overwegingen, zoals angst voor heimwee, de afstand tot familie en vrienden, zorgen over veiligheid, spanning om alleen weg te gaan, en weigering van ouders (Verhoeff & Favier, 2023; Kurver et al., 2019; Warps & Lodewick, 2021).

Voor mbo-studenten spelen er vaak nog specifieke obstakels. Een voorbeeld is de jonge leeftijd van veel mbo-studenten. Veel buitenlandse bedrijven accepteren geen buitenlandse studenten onder de 18 jaar voor stages (Westerhuis, 2020). Een ander obstakel is dat een buitenlandstage soms niet in de structuur van de mbo-opleiding past. Voornamelijk in de beroepsbegeleidende leerweg (BBL), waarbij studenten vaak één dag in de week scholing volgen en de rest van de week werkzaam zijn bij een bedrijf, is een stage in het buitenland vaak niet mogelijk (Westerhuis, 2020; Verhoeff & Favier, 2023).

Uit eerder onderzoek in de grensregio blijkt dat er voor mbo-studenten obstakels gelden die specifiek zijn voor de grensregio. Er werden door internationaal coördinatoren en stakeholders uit de regio verschillende obstakels genoemd voor studenten, zoals het gebrek aan kennis van de Duitse taal, het imago van

Duitsland, praktische zaken (zoals OV-verbindingen), en de verschillen in onderwijssystemen en daarmee samenhangend de erkenning van leerresultaten (Thönissen et al., 2020).

Een rapportage van Actieteam Grensoverschrijdende Economie en Arbeid (2017) benoemt een aantal praktische voorwaarden en obstakels voor het stage lopen over de grens. Bedrijven die een leerwerkplek willen aanbieden, moeten erkend worden door SBB. Midden- en kleinbedrijven (mkb's) over de grens waren vaak niet bekend met de opzet van het mbo en met deze werkwijze. Daarnaast was het aanbod van openbaar vervoer gebrekkig, was de OV-jaarkaart niet geldig in het buitenland, ontbrak het vaak aan reiskostenvergoeding, of waren er moeilijkheden met huisvesting. In de Grenslandagenda 2022 is aandacht besteed aan grensoverschrijdend openbaar vervoer. Zo worden er bijvoorbeeld semestertickets voor studenten ontwikkeld.

Behoeften van studenten

Om de obstakels met betrekking tot internationalisering voor studenten weg te nemen, is in eerder onderzoek gevraagd naar de behoeften van – niet specifiek in de grensregio studerende – mbo- en ho-studenten. Studenten geven aan dat extra financiering en meer informatie over de financiering zou helpen om deel te nemen aan een buitenlandervaring (Kurver et al., 2019). Dit geldt vooral voor studenten met een lagere sociaaleconomische achtergrond (Verhoeff & Favier, 2023).



Ook informatievoorziening over andere onderwerpen is van belang, bijvoorbeeld over visa, hoe de buitenlandervaring binnen de opleiding past, en eventuele studievertraging (Kurver et al., 2019). Een belangrijke voorwaarde is dat de informatievoorziening tijdig en duidelijk is (Verhoeff & Favier, 2023). Daarnaast geven studenten aan dat ze een bepaald niveau van taalvaardigheid nodig hebben (Kurver et al., 2019). Verhalen van andere studenten en docenten zouden studenten helpen en motiveren om deel te nemen (Kurver et al., 2019; Verhoeff & Favier, 2023). Ten slotte hebben studenten behoefte aan begeleiding tijdens de buitenlandervaring. Dit geldt in het bijzonder voor studenten met een ondersteuningsbehoefte (Verhoeff & Favier, 2023).

In de grensregio geven stakeholders zoals mbo-scholen, bedrijven en Euregio's aan dat de docent een doorslaggevende rol heeft bij het slagen van internationaliseringsactiviteiten. De docent draagt bij aan het uitvoeren van de activiteiten, maar ook aan het informeren en enthousiasmeren van studenten. Daarnaast wordt aangegeven dat er meer subsidiemogelijkheden voor reiskosten mogelijk zouden moeten zijn om activiteiten die dichtbij en van korte duur zijn te kunnen financieren (Thönissen et al., 2020). Ten tijde van het eerdere onderzoek waren er minder mogelijkheden voor kortdurende internationaliseringsactiviteiten dan tijdens de uitvoering van dit onderzoek. Binnen het Erasmus+-programma zijn er momenteel een aantal middelen waarmee deze activiteiten wel mogelijk zijn (Europese Commissie, 2023).



Methode

| | |
|---------------------|----|
| Werving en selectie | 20 |
| Data-analyse | 21 |
| Representativiteit | 22 |





Voor dit onderzoek is er gekozen voor kwalitatieve onderzoeksmethoden, specifiek focusgroepen met studenten en docenten en een semigestructureerd interview met een docent.

Focusgroepen en (semigestructureerde) interviews maken dat er dieper op het onderwerp ingegaan kan worden, geven deelnemers de kans verdere uitleg te geven over hun perspectief op het onderwerp en in het geval van focusgroepen worden deelnemers aangemoedigd met elkaar in gesprek te gaan.

Bij focusgroepen en interviews is er sprake van een kleiner aantal respondenten dan bij kwantitatieve onderzoeksmethoden. Hierdoor geeft dit onderzoek eerder een indicatie dan geijkte conclusies van wat studenten en docenten zien als de meerwaarde, obstakels en behoeften van studenten om deel te nemen aan internationaliseringsactiviteiten in de grensregio.

Werving en selectie

Er is contact opgenomen met 10 mbo-scholen in de grensregio met Duitsland. Via internationaal coördinatoren en docenten op de respectievelijke scholen zijn studenten benaderd om deel te nemen aan het onderzoek. Mbo-studenten van 6 scholen in de grensregio hebben deelgenomen aan focusgroepen. Daarnaast hebben we op een van de mbo-scholen een

focusgroep en een semigestructureerd interview met docenten uitgevoerd. De bevroagde docenten zijn betrokken bij internationaliseringsactiviteiten binnen hun respectievelijke opleidingen.

Studenten

Binnen de doelgroep van de studenten is bij het samenstellen van de focusgroepen een onderscheid gemaakt tussen studenten die niet hebben deelgenomen aan een internationaliseringsactiviteit in de grensregio en studenten die dit wel hebben gedaan. Studenten die wel een internationaliseringsactiviteit hadden gedaan, maar niet specifiek in de grensregio, werden geschaard onder de groep studenten die niet aan een internationaliseringsactiviteit in de grensregio hadden deelgenomen.

In de uitvraag bij de mbo-scholen is de nadruk gelegd op studenten op niveau 2 en 3, maar dit was geen harde eis voor deelname. Studenten op niveau 1 en 2 doen minder snel een buitenlandervaring op dan studenten op niveau 3 en 4, blijkt uit eerder beschreven onderzoek.

Er was van tevoren weinig zicht op welke activiteiten er per school en per opleidingsniveau en -richting hadden plaatsgevonden. Er is daarom geen specificatie meegegeven aan de mbo-scholen over de studierichting van deelnemende studenten. Het was voornamelijk van belang dat studenten die



hadden deelgenomen aan een internationaliseringsactiviteit of dit nog gingen doen dit recentelijk hebben gedaan of zouden doen.

Uiteindelijk hebben er in totaal 55 studenten deelgenomen aan 11 focusgroepen. De studenten die hebben deelgenomen aan dit onderzoek volgden opleidingen in Mediavormgeving, Zorg, Transport en Logistiek, Autotechniek, Toerisme en Onderwijs. De deelnemende studenten volgden opleidingen op niveau 2, 3 en 4.

Internationaliseringsactiviteiten waaraan studenten in dit onderzoek deel hebben genomen

De studenten met een internationale ervaring in Duitsland binnen dit onderzoek hebben deelgenomen aan verschillende activiteiten. Op basis daarvan hebben deze studenten de meerwaarde, obstakels en de noodzakelijkheid van dergelijke activiteiten vastgesteld. De bevroegde studenten hebben onder andere deelgenomen aan de volgende internationaliseringsactiviteiten:

- Een bedrijfs- en schoolbezoek in Duitsland (excursie)
- Een tweedaagse reis naar Duitsland met o.a. een schoolbezoek (uitwisseling/excursie)
- Een korte uitwisseling van één dag met een school in Duitsland, waarna de Duitse studenten ook naar Nederland zijn gekomen
- Een stage in Duitsland, Finland, Spanje, Oostenrijk (IBPV)

- Een logistieke wedstrijd in Duitsland
- Het keuzedeel Über die Grenze met als onderwerp het leren kennen van de Duitse taal en cultuur.

Begeleiders/docenten

In aanvulling op de focusgroepen met studenten is er met een aantal docenten van één mbo-school gesproken. Zij geven les op verschillende opleidingen, maar zijn allen op een of andere manier betrokken bij internationalisering binnen de opleidingen. De inzichten van deze docenten vormen een aanvulling op wat de studenten hebben gezegd.

Data-analyse

De focusgroepen en interviews zijn opgenomen en getranscribeerd. Voor de analyse van de kwalitatieve data hebben we 3 fasen van coderen gebruikt, namelijk open, axiaal en selectief, zoals beschreven door Böhm (2004). Het doel van de analyse was om overkoepelende thema's te vinden, maar ook om de verscheidenheid van de ervaringen van de respondenten te behouden. Door de data op deze manier - zonder vooraf gevormde verwachtingen - te analyseren, wordt de objectiviteit van het onderzoek zoveel mogelijk gewaarborgd. In bijlage 1 is de lijst met overkoepelende thema's en subthema's opgenomen.



Representativiteit

Vanwege de aard van de onderzoeksmethoden is het aantal deelnemers niet representatief voor alle mbo-studenten en sectoren. Van de ongeveer 490.000 mbo-studenten in Nederland in 2022-2023 zijn er ongeveer 160.000 mbo-studenten die studeren aan mbo-scholen in de grensregio met Duitsland (CBS, 2023b). Daarnaast bieden mbo-scholen een tal van verschillende opleidingen. Tijdens dit onderzoek is met 55 studenten gesproken, afkomstig van een aantal specifieke opleidingen. Hierdoor kunnen de conclusies van dit rapport niet worden betrokken op alle mbo-studenten in de grensregio.



Leven, werken en studeren in de grensregio

Algemeen bewustzijn omtrent Duitse taal, cultuur en omgangsvormen 24

Relevantie van (kennis van) de Duitse taal, cultuur en omgangsvormen 27



In het volgende deel wordt ingegaan op leven, werken en studeren in de grensregio.

Tijdens de gesprekken in focusgroepen is aan alle studenten gevraagd wat hun beeld van Duitsland is. Over het algemeen waren de studenten positief over het buurland. Onderstaand figuur laat zien welke associaties naar voren kwamen bij de vraag “Waar denk je aan als je aan Duitsland denkt?” De studenten is gevraagd om drie steekwoorden op te schrijven.

Figuur 1 Associaties van studenten met Duitsland



Het beeld dat de bevroagde studenten van Duitsers hadden verschilt. Sommige studenten beschreven Duitsers als vriendelijk en hulpvaardig. Andere studenten vonden dat het “hardere mensen” zijn dan Nederlanders. Duitsers zijn volgens hen serieuzer, direct, meer ingetogen en maken minder grapjes. De deelnemende studenten noemden verschillende redenen voor verkeer over en weer over de grens. Zowel Nederlanders als Duitsers reizen de grens over om boodschappen te doen, te tanken en/of te winkelen. Specifiek werd door studenten uit Midden-Limburg het grensverkeer genoemd vanuit Duitsland voor de Designer Outlet in Roermond. Andere redenen zijn onder andere vakantie, vrijetijdsactiviteiten, familie en/of vrienden.

Algemeen bewustzijn omtrent Duitse taal, cultuur en omgangsvormen

De studenten is gevraagd naar hun bewustzijn van de Duitse taal, cultuur en omgangsvormen. Ervaringen van de bevroagde studenten liepen sterk uiteen, maar er waren een aantal punten die door meerdere studenten worden genoemd.

Cultuur wordt op verschillende manieren gedefinieerd. Unesco hanteert de volgende definitie: “A set of distinctive spiritual, material, intellectual, and emotional features of society



or a social group, that encompasses, not only art and literature, but lifestyles, ways of living together, value systems, traditions and beliefs.” (Unesco, 2009, p. 9)

Tijdens de focusgroepen voor dit onderzoek zijn voorbeelden van cultuur aan de deelnemende studenten gegeven, zoals de taal, feestdagen, gebruiken en omgangsvormen.

Duitse taal

Wanneer er gevraagd werd naar de mening van de studenten over de Duitse taal werd de taal beschreven als “ruig”, “hard”, en “agressief”. Eén bevroegde student vond de Duitse taal niet moeilijk om te leren, en een ander gaf aan dat de Duitse en Nederlandse taal veel op elkaar lijken. Dit maakt het, volgens deze student, niet per definitie makkelijker om te leren, maar zorgt er wel voor dat het makkelijker te begrijpen is.

Een aantal deelnemende studenten merkte op dat Duitsers over het algemeen graag aangesproken worden in het Duits. Volgens meerdere studenten zijn de meeste Duitsers niet bereid om een andere taal, of in het bijzonder Nederlands, te spreken. Deelnemende studenten waren verbaasd over het gebrek aan Engelse taalvaardigheid van sommige Duitsers.

Feestdagen en gebruiken

Een aantal studenten was zich bewust geworden van de verschillende feestdagen of gebruiken door hun interactie met Duitsers of tijd die ze hebben doorgebracht in het buurland. Door meerdere studenten werd genoemd dat in Duitsland op zondag winkels gesloten zijn of dat er niet gewerkt wordt op die dag. Sommige studenten noemden de aandacht voor christelijke feestdagen, zoals Pinksteren, als opvallend.



“ Nu als je bijvoorbeeld hier aan de grens woont en hier werkt, is het natuurlijk belangrijk om te kunnen omgaan met Duitsers en daar hoort cultuur en taal bij. Dus dan denk ik dat je zelf moeite moet doen en je moet inzetten om je te verdiepen in hun cultuur en taal. ”





Relevantie van (kennis van) de Duitse taal, cultuur en omgangsvormen

Naast het bewustzijn van de Duitse taal, cultuur en omgangsvormen is aan de studenten gevraagd in hoeverre het voor hen van belang is om hier iets over te weten voor hun dagelijks leven en (toekomstige) werk.

Hieronder wordt het perspectief van de studenten op de relevantie van Duitse taal, cultuur en omgangsvormen in relatie tot hun dagelijks leven en hun werkende leven samenvattend weergegeven.

Duitse taal

Duitse cultuur en omgangsvormen

Dagelijks leven



- Het belang van Duitse taalvaardigheid **hangt af van de mate waarin studenten met Duitsers in aanraking komen in het dagelijks leven.**

- Bewustzijn van feestdagen, gewoontes en omgangsvormen is volgens studenten **een vorm van respect.**
- Kennis over de Duitse cultuur is niet noodzakelijk maar wel interessant, leuk of kan een verrijking zijn.

Werkende leven



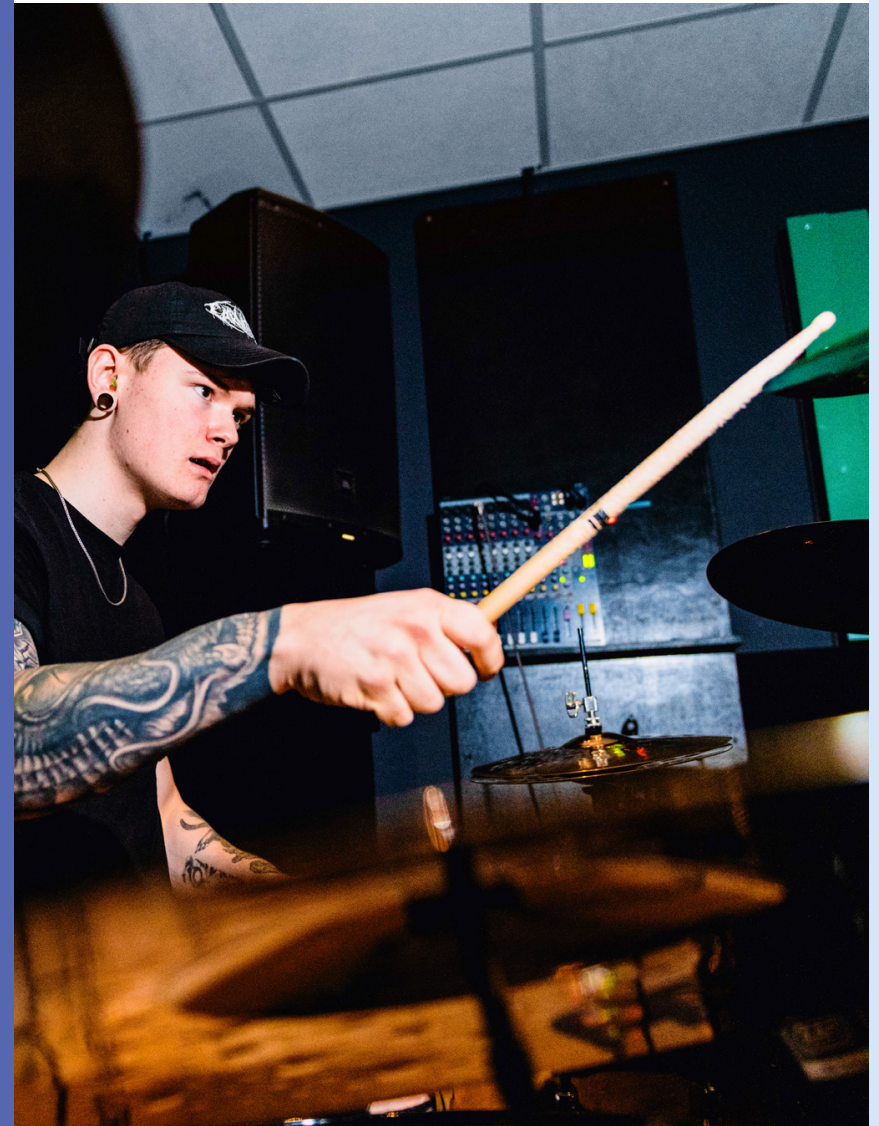
- Het belang van Duitse taalvaardigheid is **afhankelijk van de sector.**
- Met name bevroagde studenten uit de sectoren Techniek, Transport en Logistiek en Toerisme/Gastvrijheid, zagen de meerwaarde van de Duitse taalvaardigheid voor hun latere werk.
- Sommige studenten gaven aan dat **Duitse taalvaardigheid vooral relevant is als je in de grensregio gaat werken.**

- De noodzaak van kennis over de Duitse cultuur kan **verschillen per sector.**
- Voornamelijk studenten in de sectoren Techniek, Transport en Logistiek, Toerisme, en Onderwijs noemden de noodzaak van kennis over de Duitse cultuur en omgangsvormen.
- Kennis van cultuur en omgangsvormen is **relevant voor contact met klanten, collega's en in het onderwijs: ouders.**



Resultaten

| | |
|-------------------------------|----|
| Meerwaarde en leeropbrengsten | 29 |
| Obstakels | 44 |
| Behoeften | 62 |





De resultaten van dit onderzoek zijn onderverdeeld in verschillende thema's die tijdens de gesprekken met studenten aan bod kwamen. Allereerst wordt ingegaan op de **meerwaarde en leeropbrengsten** van internationaliseringsactiviteiten – in het algemeen en specifiek met Duitsland – die de bevroegde studenten zien. Daarna worden de **obstakels** die studenten ervaren ten aanzien van het deelnemen aan internationaliseringsactiviteiten besproken. Dit is onderverdeeld in 1. obstakels die studenten die niet hebben deelgenomen aan een internationaliseringsactiviteit verwachten te ervaren, en 2. obstakels die studenten die wel hebben deelgenomen aan een internationaliseringsactiviteit in het buurland hebben ervaren. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt tussen (verwachte) obstakels voor, tijdens en na de activiteit.

Ten slotte worden de **behoeften** die studenten hebben aangegeven met betrekking tot internationaliseringsactiviteiten in de grensregio toegelicht. In dit gedeelte wordt teruggekoppeld naar de obstakels.

Zoals eerder genoemd is tijdens dit onderzoek met enkele docenten gesproken over hun perspectief op de meerwaarde van internationalisering in de grensregio en de obstakels die zij zien. Hun inzichten zijn toegevoegd aan verschillende delen van de resultaten onder meerwaarde en obstakels.

Meerwaarde en leeropbrengsten

Studenten die hebben deelgenomen aan dit onderzoek zien over het algemeen de meerwaarde van internationalisering. Dit geldt in het bijzonder voor studenten die hebben deelgenomen aan een internationaliseringsactiviteit.

In het volgende deel worden de door de studenten genoemde of opgemerkte leeropbrengsten uiteengezet. Het geeft een beeld van de meerwaarde die studenten zien met betrekking tot een internationaliseringsactiviteit, en specifiek een internationaliseringsactiviteit met Duitsland.

Redenen om deel te nemen aan internationale ervaring

In de verschillende gesprekken met studenten kwamen redenen naar voren om deel te nemen aan een internationaliseringsactiviteit. Deze redenen geven een beeld van de meerwaarde die studenten zagen of verwachtten. Het leek de ondervraagde studenten onder andere "gaaf", "leuk", "mooi", "interessant", maar bijvoorbeeld ook "handig om connecties op te doen". Dat je met een stage in het buitenland een tijdje alleen in het buitenland bent noemden twee studenten als voordeel.

Aanvullend gaf een aantal studenten aan dat een keuzedeel over de Duitse taal en cultuur het leukst of handig leek ter voorbereiding op een internationaliseringservaring in vergelijking met andere keuzedelen:



[[ik vond het sowieso wel interessant om iets meer te weten. Ik dacht, misschien is dat toch wel handig. Als ik daar een jaar ben, om de Duitse cultuur ook wat meer te leren kennen. En dat werd me ook verteld in het begin van schooljaar. Als je stage loopt in Duitsland is het waarschijnlijk wel handig als je het keuzedeel volgt. Dus vandaar dat ik het eigenlijk heb gekozen.”

Daarnaast gaven studenten die deel hadden genomen aan een internationaliseringsactiviteit aan **open te staan voor een tweede buitenlandervaring**. Een eigen ervaring helpt studenten nog beter om een idee te hebben van wat een internationaliseringsactiviteit behelst en verlaagt de drempel om nogmaals deel te nemen. Zo hielp het studenten die stage gelopen hebben in het buitenland bijvoorbeeld om te weten hoe een aanvraag voor een Erasmus+-beurs werkt en wie ze daarvoor moeten contacteren. Verschillende Logistiek-studenten die deelgenomen hebben aan een excursie naar Duitsland gaven aan open te staan voor een dergelijke ervaring in de toekomst – het bestemmingsland maakte voor hen niet uit.

Leeropbrengsten en internationale competenties

Nuffic (2019) heeft het Model Internationale Competenties ontwikkeld, waarin leeropbrengsten van een internationale ervaring voor een student zijn onderverdeeld in interculturele

competenties, internationale oriëntatie en persoonlijke ontwikkeling. Dit model laat zien wat de leeropbrengsten en meerwaarde van een internationale ervaring kunnen zijn voor een student.

Als de leeropbrengsten die de bevroagde studenten noemden worden geanalyseerd in het licht van het Model Internationale Competenties, dan komen de categorieën persoonlijke ontwikkeling, internationale oriëntatie en interculturele competenties meerdere keren aan bod.



Persoonlijke ontwikkeling

In meer algemene zin constateerden of namen verschillende studenten aan dat internationaliseringsactiviteiten ingezet kunnen worden ten behoeve van de eigen ontwikkeling – of de ervaring positief was of niet, *“je neemt het wel mee”*. Studenten noemden voornamelijk flexibiliteit, aanpassingsvermogen, zelfredzaamheid en zelfstandigheid als leeropbrengsten.

De bevroagde studenten zagen in dat er een bepaalde mate van **flexibiliteit** en **aanpassingsvermogen** van hen wordt gevraagd als ze deelnemen aan een internationaliseringsactiviteit. Twee studenten constateerden dat je als student een beetje in het diepe gegooid kunt worden tijdens een internationaliseringsactiviteit in het buitenland: *“Dat was best uitdagend, je gaat ergens naartoe en, je weet echt niks.”*



Twee studenten van de Hotelmanagement-opleiding en opleiding Horeca-ondernemerschap hadden stage gelopen in Wenen, en in het geval van de student Hotelmanagement, tevens in Helsinki. Op het gebied van **zelfredzaamheid** gaven ze aan geleerd te hebben zelf verschillende praktische zaken te regelen, omdat ze niet meer thuis woonden op dat moment. Voorbeelden zijn koken, met geld omgaan en de was doen: *“Ik wist niet hoe een wasmachine werkte. Een keer mijn vader gebeld, hoe werkt dit ding? Toen heeft hij me dat uitgelegd”.*

Een student van de opleiding tot timmerman gaf in hetzelfde gesprek aan het zich te kunnen voorstellen dat een dergelijke ervaring leuk en leerzaam zou kunnen zijn. Een studiegenoot kon zich voorstellen dat je **zelfstandiger** wordt: *“Dan moet je zelf alles gaan regelen, in een keer.”* Beide studenten hadden niet deelgenomen aan internationaliseringsactiviteiten in Duitsland of een ander land.

In een gesprek op een andere school verwachtte een Onderwijsassistent-student, die samen met een medestudent stage heeft gelopen in Spanje, meer te leren van een ervaring wanneer de student alleen zou gaan: *“Daar leer je ook heel veel van natuurlijk, dan als je in je eentje bent, veel meer dan dat je met z’n tweeën bent.”* De student vond het vanwege de jonge leeftijd echter wel fijn om samen stage te hebben gelopen in Spanje.



Een docentenperspectief

Persoonlijke ontwikkeling

Persoonlijke ontwikkeling van de student wordt als eerste genoemd door docenten als hen wordt gevraagd in hoeverre het belangrijk is voor studenten om deel te nemen aan internationaliseringsactiviteiten. In het geval van autotechniek is het bijvoorbeeld niet zozeer de autotechniek waarover studenten kunnen leren, die is immers vergelijkbaar (“die auto die hier kapot gaat, die gaat in het buitenland ook wel kapot”). Leren hoe je als student jezelf staande houdt als je in een vreemd land bent, ziet deze docent als een waardevolle opbrengst.

Aanvullend worden door docenten als persoonlijke leeropbrengsten voor studenten verschillende perspectieven leren innemen en sociale vaardigheden, zoals wendbaarheid, genoemd. Voor een opleiding zoals Zeevaart

is de persoonlijke ontwikkeling van de student van essentieel belang. Deze opleiding vraagt namelijk van studenten om zelfredzaam te zijn, omdat ze moeten kunnen functioneren aan boord. Ze krijgen te maken met collega’s die van over de hele wereld kunnen komen. Sociale vaardigheden zijn daarbij zeer relevant. Voor de persoonlijke ontwikkeling maakt het volgens de gesproken docenten niet uit in welk land een student een internationale ervaring opdoet. Voor het leren innemen van verschillende perspectieven zou een ervaring in Duitsland net zo effectief zijn als een ervaring in Denemarken.





Internationale oriëntatie gericht op beroep

De bevroagde studenten gaven verschillende voorbeelden van leeropbrengsten die te classificeren vallen in de categorie internationale oriëntatie – op vakgebied in internationaal perspectief en uitoefening van het beroep – uit het Model Internationale Competenties.

In dit kader werd met stip op één (nieuwe) **kennis opdoen over het vak in het buitenland** genoemd. De studenten die de meeste meerwaarde hiervan zagen volgden opleidingen in de sectoren logistiek, onderwijs en (werktuig)bouw. Techniek en Logistiek-studenten gaven als voorbeelden van wat ze hadden geleerd of zouden willen leren: kennis opdoen over belasting en transportwetten in Duitsland, de verschillen in bouwmaterialen en -technieken, de wijze van planning en/of fabricatie. Binnen het onderwijs/de kinderopvang noemden studenten als voorbeeld: andere kennis opdoen in het kader van de opleiding tot onderwijsassistent, verschillen in onderwijssystemen, en andere manieren van het begeleiden of benaderen van kinderen – bijvoorbeeld met betrekking tot zelfredzaamheid van de kinderen:



[[In het onderwijs gaat het natuurlijk best wel een beetje anders. [...] Die kinderen [daar] zijn zoveel meer ontwikkeld. Ik heb geleerd hoe ik lesjes bijvoorbeeld anders zou kunnen doen of opdrachten anders zou kunnen doen, hoe dat allemaal daar zit en hoe de school daar is ingericht.]

Een student gaf aan middels een uitwisseling de mogelijkheid te hebben om van elkaar te leren:



Misschien werken ze in Duitsland op een hele andere manier dan dat ze dat in Nederland doen. Op die manier kun je van mekaar leren. Ik denk dat je daar alleen maar profijt van hebt, als je eenmaal weet hoe het ook bij anderen te werk gaat.]

Een student in een ander gesprek herkende dat leren van elkaar mogelijk is, maar vroeg zich hardop af hoe je dat in de opleiding kunt toepassen, gelet op het feit dat de eigen opleiding een Nederlandse en geen Duitse opleiding betreft.

Naast het opdoen van kennis over het vak in het buitenland, gaf een aantal studenten aan **inzicht te hebben gekregen in de manier van werken over de grens** in hun eigen vakgebied. Zo illustreerde een student na een school- en bedrijfsbezoek bij een transportbedrijf over de grens:



Het is een heel ander bedrijf. Ze werken anders dan hoe wij werken. Het is erin en eruit. Ik vond het interessant om te zien. Ze hadden bijvoorbeeld een eigen garage. Ja, het is een hele andere wereld."

Een student die stage had gelopen over de grens had een vergelijkbare ervaring, en merkte op dat er een verschil is tussen Duitsland en Nederland in hoe er wordt omgegaan met stagiaires:



Ik heb niet per se het onderwijs zelf maar ook de aanpak. De aanpak op de werkvloer. Wij werden veel serieuzer genomen als stagiaire."

Als het gaat om de **toekomstige carrière** van studenten en de meerwaarde van opgedane kennis tijdens een internationaliseringsactiviteit gaf een student aan dat je mogelijk eerder wordt aangenomen en dat een internationaliseringservaring zinvolle kennis oplevert en een interessante ervaring kan zijn

gezien de handelsrelatie met Duitsland. Een andere student gaf aan dat de meerwaarde van dergelijke kennis afhankelijk is van het bedrijf waar je gaat werken. Een Mediavormgevingstudent – zonder internationale ervaring – gaf aan dat een dergelijke ervaring maakt dat je gewend bent aan een internationale omgeving.

Daarentegen merkte een andere student zonder internationale ervaring op dat het opdoen van kennis in het buitenland minder relevant lijkt als je in de toekomst aan de slag gaat op de Nederlandse arbeidsmarkt: *"Dan kan je beter direct wennen aan hoe het in Nederland is dan dat je twee verschillende dingen doet. Anders kom je altijd in Nederland, misschien nog wel weer in discussies terecht."*



Internationale oriëntatie gericht op eigen onderwijs

Niet alleen voor het beroep, ook voor het eigen onderwijs zien studenten meerwaarde in het volgen van een internationaliseringsactiviteit. Een internationale ervaring geeft studenten de kans kennis te maken met een ander onderwijssysteem, te leren over een andere onderwijscultuur, en ideeën op te doen over hun eigen onderwijs in vergelijking met onderwijs in een ander land.

Studenten die hebben deelgenomen aan een internationaliseringsactiviteit in Duitsland zagen de ervaring als **een mooie kans om kennis te maken met het Duitse onderwijs**.



Het was eigenlijk ook een mooie kans voor de Nederlandse studenten om te zien hoe het is op een Duitse school. Je merkt ook direct dat er verschillen zijn, vooral dat het daar wel ouderwets is. Een uitwisseling biedt je de kans om een andere school te leren kennen en een ander schoolsysteem, een andere cultuur. En ik zelf vond het wel een aangename ervaring.”

Studenten lieten weten dat ze inzicht kregen in verschillen tussen het Nederlandse en Duitse onderwijs. Een student van de opleiding Onderwijsassistent constateerde bijvoorbeeld dat de inrichting van het schoolgebouw duidelijk verschilt, met leerpleinen op de school in Nederland en verschillende lokalen voor knutselen, theater of een muzieklokaal in Duitsland. Er was in Duitsland meer ruimte voor de studenten om zich voor te bereiden op de stage en creatief bezig te zijn, zoals met muziek, en de projecten en materialen die ze ontwikkelen tijdens hun studie mee te nemen in hun lessen op school. Eén student gaf aan dit te missen in de eigen studie.



[Zij] hebben echt aparte lokalen ook waar ze lessen in krijgen, bijvoorbeeld knutsellessen, hebben ze een apart lokaal voor waar ze ook gewoon in kunnen gaan knutselen. Ze hebben een muzieklokaal, ze hebben een theaterruimte. Dat mis ik hier wel weer. De dingen die zij voor de studie doen, nemen zij ook weer mee naar de onderwijspraktijk.”

Bevraagde studenten deden ideeën op voor **een andere invulling van hun Nederlandse onderwijs**: *“Misschien kunnen we kijken of we dat kunnen aanpassen hier op school dat wij dat ook hebben. Dat je dat soort dingen mee kan nemen, van elkaar leren.”*

Techniek-studenten gaven aan dat het Duitse onderwijs meer structuur heeft dan in Nederland. Op de Nederlandse school ervoeren ze meer vrijheid en konden ze zelfstandig aan het werk.

Ook Onderwijsassistent-studenten, die een uitwisseling hadden gedaan met een Duitse school, merkten op dat de structuur op Duitse scholen anders is. Ze noemden het ouderwets, ook in relatie tot hoe het schoolgebouw eruitziet.



Die school was voor ons wel echt een andere wereld, want het was echt super ouderwets. Het was net of je eigenlijk in een fabriek terechtkwam. Dat je echt dacht, "wat is dit?" En toen zij hierheen kwamen vonden ze alles ook heel luxe. En vonden ze het bijvoorbeeld gek dat wij een print-pas hadden waar geld op stond."



Een docentenperspectief

Internationale oriëntatie

De docenten die zijn gesproken tijdens dit onderzoek stelden dat studenten naast persoonlijke vaardigheden ook leren over **het uitoefenen van het beroep in een ander land**. Ze krijgen verschillende inzichten in hun vak, bijvoorbeeld door het leren van nieuwe technieken. Verschillende docenten verwachten dat het voor de meeste bedrijven interessant is om internationaal georiënteerde studenten in dienst te nemen, bijvoorbeeld om contact te kunnen maken met plaatsen waar veel producten vandaan komen.

Docenten zien dat stages in het buitenland ook voor meer **carrièremogelijkheden** kunnen zorgen voor studenten. Sommige studenten zijn na hun opleiding bij organisaties

en bedrijven gaan werken waar ze zonder de buitenlandervaring niet aan hadden gedacht of die ze niet zouden zijn tegengekomen. Een docent van de opleiding Hotel en Facility Management merkte op dat meerdere van zijn studenten al banen aangeboden hebben gekregen in het buitenland bij bedrijven waar ze stage hebben gelopen. Dit ligt enerzijds aan de ervaring van de studenten, en anderzijds aan het grote personeelstekort dat ten tijde van dit onderzoek in meerdere sectoren aan beide kanten van de grens speelt.





Interculturele competenties

Als het gaat om interculturele competenties noemden de studenten vooral leeropbrengsten gerelateerd aan kennis en vaardigheden. Studenten benoemden dan voornamelijk het ontwikkelen van kennis van andere talen, kennis van een andere cultuur, en interculturele relaties en netwerken opbouwen.

Relatief veel studenten noemden **het leren van de Duitse taal** als opbrengst van een internationaliseringsactiviteit over de grens of bij een stagebedrijf in eigen land dat veel contact heeft met het buurland. Een Logistiek-student vertelde over zijn ervaringen tijdens zijn werk in Nederland:



Vanaf februari zit ik nu op de planning. Daar heb ik ook veel meer met Duitsers te maken. En toen ik er begon, kon ik geen woord Duits. Ik was er echt een draak in, maar naarmate ik steeds meer met Duitsers te maken kreeg, zoals bijvoorbeeld gewoon de telefoon opnemen, daar leer je eigenlijk het best van Duits te spreken. Ik ben nu al een stuk verder met de Duitse taal dan dat ik voorheen was."

Hierbij bestaat de aanname dat onderdompeling in een Duitstalige regio maakt dat je de taal (beter) leert beheersen: *"Als je daar een weekje bent, dan leer je ook al meer Duits. Ik zou zeggen, je leert het snelst een taal door er echt mee te maken te hebben."*

Het was de aanname van sommige studenten dat je niet alleen op stage, maar ook in het dagelijks leven de taal sneller leert als je voor een langere periode in Duitsland bent. Daar voegde een student aan toe dat de verwachting bestaat dat je bij een gastgezin veel leert over de taal en cultuur:



Als je echt de taal en cultuur wil leren, dan kun je het best bij iemand in huis zitten. Want dan leer je gewoon het meest. En dan moet je je maar als Nederlander maar gewoon een beetje anders gedragen"

Naast het leren van de Duitse taal werd door verschillende studenten ook het leren spreken van de **Engelse taal** genoemd. Een student die mee was geweest met een excursie naar Duitsland gaf aan: *"In ieder geval de Engelse taal. Dat was waarvoor ik mee ging. Dat wilde ik wel een beetje gewoon oefenen."*



Studenten stelden vast dat ze over de grens niet alleen op hun vakgebied het een en ander (kunnen) leren, maar naast de taal ook over de **cultuur in meer algemene zin**:



Als je hier in Nederland op stage gaat leer je qua inhoud over het vak misschien meer omdat je snapt wat er gezegd wordt. Maar in Duitsland leer je, denk ik, heel veel andere dingen. Meer over de taal, de cultuur.”

Een aantal studenten gaven ook aan dat ze meer hebben geleerd over **communicatiestijlen** in Duitsland. Zo merkten bevroegde studenten die een Duitse school hadden bezocht op dat studenten daar meer respect hebben voor docenten. Er is een bepaalde mate van hiërarchie waarbij er met respect wordt omgegaan met docenten. De Duitse docenten zijn strenger dan de Nederlandse, aldus de studenten.



[De Duitse studenten] waren eerst hier bij ons geweest en toen zeiden ze dat het daar wel veel strenger was dan bij ons. Ik had niet zo streng verwacht. [...] Maar ze beginnen al veel eerder en gaan veel langer naar school. En dat te laat komen, en absenties, is bij hen helemaal geen ding, want dat mag helemaal niet. Dat is hier heel anders.”

Bevroegde studenten die deel hebben genomen aan een internationaliseringsactiviteit in Duitsland zagen een verschil in de manier hoe er wordt omgegaan met hiërarchie op de werkvloer. Er is een hiërarchie waarbij er met respect wordt omgegaan met mensen die meer kennis hebben of hoger staan in de organisatie:



In Duitsland heerst nog wel meer een hiërarchie. Je baas moet je altijd met ‘u’ aanspreken en oudere mensen moet je ook met ‘u’ aanspreken. Daar is het nog wel meer dat je gradaties hebt in het bedrijf zelf. Dit is het tegenovergestelde van Nederland.”

Op het gebied van omgang met leeftijdsgenoten geeft een Logistiek-student aan kansen te zien om **nieuwe vrienden te maken en contacten te leggen**. Aanvullend geeft een student Werktuigbouwkunde aan dat – waar het gaat om leeropbrengsten rond cultuur – leren over de omgang met andere mensen, in Duitsland in dit geval, een opbrengst is.



Enkele studenten gaven aan interesse te hebben in contact met Duitse studenten. Zo zag een student zonder internationaliseringservaring in het buurland meerwaarde in **het uitbreiden van het eigen (sociale) netwerk**, het opdoen van connecties en het leren kennen van mensen. Een recent afgestudeerde student Specialist autotechniek die twee maanden in Finland was geweest vatte samen: *“Je leert daar echt gewoon sociale contacten maken met andere mensen. Dat is, denk ik, het hoofddoel.”*

Een docentenperspectief

Interculturele competenties

Docenten noemden naast persoonlijke ontwikkeling en een internationale oriëntatie (specifiek op het beroep) ook **taalontwikkeling** als opbrengst van internationaliseringsactiviteiten voor studenten. Door een langere periode in het buitenland door te brengen, worden studenten ondergedompeld in de taal en de cultuur van het land. Daarmee wordt hun taalniveau significant verbeterd en durven ze eerder een andere taal te spreken.

Aanvullend noemt een collega dat het voor studenten goed kan zijn om bijvoorbeeld te leren over verschillen in hiërarchie tussen Duitsland of Oostenrijk en Nederland.

Ook het **leggen van contacten** is volgens de bevroegde docenten een belangrijke opbrengst voor studenten. Een docent vertelde dat hiervoor in het mbo nog te weinig aandacht is:



We zijn zo gefocust op een specifieke branche of opleiding. Je moet je diploma halen. Dat is je doel. Het diploma is het doel. Maar volgens mij is het ook belangrijk van wie je bent, maar ook wie je kent in de wereld. En daar zie je dus eigenlijk dat ze hun voordeel uit halen en de mensen die juist in zo'n situatie zijn geweest die starten zo een netwerk op. Dat gaat bijna vanzelf."





Studenten die geen leeropbrengsten of meerwaarde ervaren/zien

Een aantal studenten gaf in de verschillende gesprekken aan dat hun beeld van Duitsland niet veranderd was door de buitenlandervaring in Duitsland en dat ze niet veel geleerd hadden.

Aanvullend gaf een aantal studenten na een excursie in Duitsland aan niet het gevoel te hebben dat er verschil bestaat in leeropbrengsten tussen Duitsland en een ander land:



[Er is] niet echt [een verschil of je naar Duitsland of een ander land gaat]. Als het maar een beetje dezelfde opleiding is, want dan heb je wel ergens een raakvlak om over te praten. Ja, maar ik denk dat [een excursie naar] een ander land ook wel had gekund."



“ Ik denk dat als je het ook nog in Duitsland moet leren, met de taal en andere regels. Dat het allemaal heel erg in tegenstelling gaat staan tot de opleiding in Nederland. ”



Obstakels

Figuur 2 laat zien welke obstakels studenten hebben genoemd in gesprekken voor dit onderzoek. Taal, kosten, cultuur, tijdsduur en communicatie vanuit de begeleiding gaven de studenten aan als grootste obstakels.

Figuur 2 Obstakels genoemd door studenten



In het volgende deel wordt verder ingegaan op obstakels die de bevroagde studenten - die geen internationaliseringservaring in het buurland hebben opgedaan - ervoeren om deel te nemen aan een internationaliseringsactiviteit. Aansluitend worden de ervaren obstakels van studenten die hebben deelgenomen aan een internationaliseringsactiviteit (in Duitsland of elders) uiteengezet.

Obstakels zoals verondersteld of ervaren door studenten zonder internationaliseringservaring

Obstakels om überhaupt mee te doen aan een internationaliseringsactiviteit in Duitsland kunnen onderverdeeld worden in twee categorieën. Ten eerste zijn er **algemene obstakels** die een student kunnen belemmeren om mee te doen aan een internationaliseringsactiviteit, ongeacht of dat met Duitsland is of niet. Dit zijn obstakels die bijvoorbeeld gerelateerd zijn aan informatievoorziening, kosten en de binding met Nederland. Ten tweede zijn er obstakels die specifiek **gelden voor internationaliseringsactiviteiten met Duitsland**.

Obstakels

Algemene obstakels

Voor internationalisering in de grensregio

Algemene obstakels



Gebrekkige informatievoorziening

Ten eerste speelt **informatievoorziening** een rol in het wel of niet meedoen aan een internationaliseringsactiviteit. Studenten zijn soms niet op de hoogte van de mogelijkheden die er zijn om aan een activiteit in het buitenland algemeen of in Duitsland specifiek deel te nemen. Zo noemden sommige studenten dat ze helemaal niet weten of er mogelijkheden zijn en welke mogelijkheden er dan zijn:



Ja, maar dan is het wel handig [...] als dat tenminste wordt verteld. Van 'het is trouwens ook mogelijk wil je in het buitenland op stage gaan, dan kunnen we het er over hebben'. [...] Als je niet weet dat het überhaupt mogelijk is, dan ben je meer geneigd van, doe ik iets wat veiliger is."

Andere studenten gaven aan dat ze wel eens informatie hadden gekregen maar dat dit niet voldoende was om interesse te wekken:



[E]r wordt wel over gepraat, maar er wordt niet gezegd wat er allemaal te doen is. Dat is echt iets wat je zelf mag uitvogelen. [...] ze maken het niet echt interessant, zeg maar. Het is gewoon een beetje van 'oh ja, als je er wat over wil weten, dan kun je hier naartoe gaan'."

Een aantal bevroagde studenten gaf aan moeite te hebben met het vinden van de informatie over internationaliseringsactiviteiten op het digitale platform van de school.

Daarnaast waren studenten soms onbekend met hoe een activiteit eruit zou zien of waren ze onzeker over wat er allemaal bij komt kijken en wat er geregeld moet worden. Een student noemde dat het specifiek voor jonge studenten nog belangrijker is te weten wat erbij komt kijken:



Maar als je 16 of 17 bent en je moet dan al [...] van huis weg en dan alles voor jezelf gaan regelen... Dat is best wel een stap. Al helemaal als je niet weet wat er eigenlijk bij komt kijken."



Kosten

De **kosten van de internationaliseringsactiviteit** kunnen ook een obstakel zijn. Sommige studenten gaven aan dat ze een langdurig verblijf in het buitenland te duur vinden. Andere studenten gaven aan dat ze **te weinig informatie hebben over hun financiële situatie** bij een langdurig verblijf in het buitenland.



Meestal moet je ook dingen zelf betalen bijvoorbeeld eten. Ik heb in Duitsland geen werk, hoe zit dat dan? Ik moet dan bijvoorbeeld eten kunnen betalen, want ik ga ook niet vanuit dat school [...] dagelijkse eten verzorgt."

Daarnaast spelen het loon en de stagevergoeding in het buitenland een rol. De bevroagde studenten hebben hier bepaalde verwachtingen of aannames bij. De aanname dat er **geen stagevergoeding of lagere lonen zullen zijn in Duitsland in vergelijking met Nederland** kan een belemmering zijn om in het buitenland stage te lopen. Daarnaast noemden studenten dat ze verwachten veel geld uit te moeten geven aan vervoer.

Wanneer er gevraagd werd naar kortdurende internationaliseringsactiviteiten zoals een excursie, zijn ook te hoge kosten (of de verwachting daarvan) voor dit soort activiteiten een obstakel. Eén Autotechniek/Transport-student zei graag

duidelijkheid te willen hebben over de kosten, ook voor een kortdurende internationaliseringsactiviteit. Sommige studenten waren wel bereid om zelf een bijdrage te leveren, in redelijkheid: *“Ik wil er wel wat voor betalen, maar niet teveel.”*



Binding met Nederland

Sociale bindingen met Nederland spelen een rol om niet mee te doen aan een internationaliseringsactiviteit in Duitsland. Het lang weg zijn van vrienden, familie en huisdieren zou sommige studenten ervan weerhouden om mee te doen met een langdurige internationaliseringsactiviteit. Ook het niet kunnen uitvoeren van hobby's of sport in het buitenland kan een belemmering zijn. Sommige studenten verwachtten last van **heimwee** te krijgen.

Daarnaast lieten sommige studenten weten dat ze **verplichtingen hebben naar een werkgever, vrijwilligerswerk of een eigen bedrijf** waardoor ze niet voor langere tijd naar het buitenland kunnen gaan.



Ik doe best wel veel op onze volleybalvereniging. Ik denk dat als ik bijvoorbeeld een half jaar weg zou zijn, dan moet er wel iemand zijn die al die taken op zich kan nemen. [...] Maar ja, met vrijwilligers is het al een beetje lastig, dus dit zou wel een reden [voor mij] zijn om niet te gaan.”

Hoewel sommige studenten de **tijdsduur** van een stage of uitwisseling in Duitsland als obstakel zagen vanwege heimwee of verplichtingen, zouden sommigen wel interesse hebben in een kortere activiteit, zoals een excursie.



Praktische zaken

Sommige studenten noemden de **verblijfsplek** in het buitenland als obstakel om mee te doen aan een langdurige internationaliseringsactiviteit, bijvoorbeeld omdat de verblijfsplek zou kunnen tegenvallen. Sommige studenten noemden specifiek dat het moeten **wonen bij een gastgezin** ze ervan zou weerhouden om mee te doen aan een langdurige activiteit omdat ze zich daar niet op hun gemak bij zouden voelen. Daarnaast werd het gebrek aan informatie over de verblijfsplek als lastig ervaren.



Dan was er nog de vraag van ja, [is er dan] een plek waar ik kan blijven slapen? Moet ik dat zelf regelen of wordt dat geregeld? Wat krijg ik er allemaal bij? Wat moet ik dan alsnog zelf regelen?”

Een andere student noemde dat het lastig kan zijn als thuiswonende student om voor langere tijd naar het buitenland te gaan als je **niet weet hoe je huishoudelijke taken moet uitvoeren**, zoals de was doen of koken.



Structuur van opleiding

Tot slot werden obstakels genoemd die specifiek gelden voor de context van het Nederlandse mbo. Zo gaven twee studenten die samen op stage wilden gaan aan dat de mogelijkheden om op stage te gaan in het buitenland beperkt waren omdat er **geen of weinig erkende stagebedrijven** waren in het land waar ze naartoe wilden. Nederlandse studenten mogen in het buitenland stage lopen als het stagebedrijf door de Samenwerkingsorganisatie Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (SBB) wordt erkend.

Een student Verzorgende individuele gezondheidszorg vertelde dat zij de opleiding als te zwaar ervaart om er een internationaliseringsactiviteit in Duitsland bij te doen. Volgens diezelfde student **past een internationaliseringsactiviteit niet bij de opleiding**, bijvoorbeeld vanwege regelgeving binnen de sector die per land kan verschillen.



Zorg kan pittig zijn. [...] En ik denk dat als dit ook nog in Duitsland moet leren, met de taal en andere regels... [...] Dat dat allemaal heel erg in tegenstelling gaat staan tot de opleiding in Nederland. Omdat hier in Nederland waarschijnlijk met bepaalde dingen hele andere regels zijn op medisch gebied."



Persoonlijke overwegingen

Er zijn verschillende persoonlijke overwegingen die een rol kunnen spelen in de keuze om niet mee te doen aan een internationaliseringsactiviteit in Duitsland

Sommige studenten zagen het als een obstakel om **alleen naar het buitenland te gaan**. Een aantal studenten verwachtte dat het moeilijker is om alleen te gaan dan samen met een studiegenoot.



Als je alleen bent en je vindt het al lastig om dingen alleen te doen en je bent in een vreemde stad, ja, dan is dat nog moeilijker natuurlijk. Dus als je samen bent is het, denk ik, wel makkelijker."

Een student noemde dat het hebben van een **ondersteuningsbehoefte** een obstakel kan zijn om in het buitenland stage te lopen:



[D]at ligt er een beetje aan. Ik heb bijvoorbeeld hier al moeite met een stage zoeken die echt goed bij me past, want ik heb extra begeleiding nodig. Dus als we al iets in Duitsland [doen, dan] heb ik extra begeleiding nodig."



Een aantal studenten vertelde dat ze **geen interesse** hebben om deel te nemen aan internationaliseringsactiviteiten. Het gebrek aan interesse kan komen doordat ze vinden dat een internationaliseringsactiviteit geen meerwaarde heeft. Een andere genoemde reden voor het gebrek aan interesse was dat studenten in het geheel geen motivatie hadden om mee te doen aan extra activiteiten voor school. Een student zei bijvoorbeeld zo snel mogelijk klaar te willen zijn met de opleiding om aan het werk te gaan.

Een docentenperspectief

Algemene obstakels

Een obstakel dat de bevroegde docenten zien is de **structuur van de opleidingen**, zowel in Duitsland als in Nederland. In de BBL-structuur hebben studenten een dag in de week les en werken ze de rest van de week bij een werkgever. Er is dan minder flexibiliteit om een buitenlandervaring te organiseren. De werkgever moet daarvoor openstaan. De BBL-structuur is vergelijkbaar met het duale systeem in Duitsland. In de Beroeps Opleidende Leerweg (BOL)-structuur hebben studenten les en aparte perioden voor stage. De stageperioden kunnen op twee wijzen worden vormgegeven: lint en blok. In de lintvorm volgen studenten één of twee weken les en zijn dan één of twee weken aan het werk bij een bedrijf. In de blokvorm volgen studenten voor een langere periode onderwijs en zijn ook voor een langere periode aan het werk.

De verschillende structuren die bestaan binnen het Nederlandse mbo en het Duitse duale systeem brengen zo hun eigen obstakels met zich mee, met name als een student voor een langere periode wil deelnemen aan een internationaliseringsactiviteit. Veel moet in samenspraak gebeuren met het bedrijfsleven. De bevroegde docenten gaven aan dat er in het bedrijfsleven, zowel aan de Duitse als de Nederlandse kant, vaak nog terughoudend wordt gereageerd op de uitwisseling van studenten en vakmensen, omdat ze bang zijn om personeel kwijt te raken. Docenten zien internationaliseringsactiviteiten en de

opbrengsten daarvan voor studenten juist als een verrijking van het personeel van de toekomst:



Het gaat juist om de om het personeel rijker en breder inzetbaar te maken waar je uiteindelijk ook als bedrijf veel meer aan hebt. Dus je netwerk als bedrijf wordt ook groter als je succesvol personeel in huis hebt.”

Daarnaast noemden de bevroegde docenten **de leeftijd van studenten** als een obstakel. Mbo-studenten zijn over het algemeen jong en wonen vaak thuis. Ze hebben vaak een sociaal netwerk waarvan ze afhankelijk zijn en zijn over het algemeen minder zelfredzaam. Daarnaast stelde een docent dat deze studenten nog niet altijd oog hebben voor hun toekomstige loopbaan:



[Die studenten], die zijn vaak ook 17, 18, 19 jaar. Kijkend naar hun sociale status hebben ze, wonen ze toch vaak nog thuis, dartelt er een vriendje of een vriendinnetje omheen, dan hebben ze nog een sport. Dus die belevenis om dan na hun studie daar eventueel te blijven... Ja, dat leeft bij hun nog lang niet.”



Obstakels die specifiek gelden voor Duitsland



Duitse taalvaardigheid

Een van de obstakels die het vaakst werd genoemd was de

Duitse taal, en dan specifiek de eigen taalvaardigheid.

Studenten gaven aan dat ze hun eigen taalvaardigheid niet goed genoeg vinden om mee te doen met een internationaliseringsactiviteit in Duitsland: *“Ik denk dat m'n taal te slecht is, en dat ik het daarom niet zou doen.”*

Een student die een opleiding in de zorg volgt gaf aan te verwachten dat het leren van de Duitse taal te lang duurt.

Een andere student gaf aan dat hij moeite heeft met talen leren in het algemeen vanwege dyslexie, en daarom ook moeite heeft om de Duitse taal te leren: *“Ik heb dyslexie. Dus ik denk wel dat dat ook een puntje voor mij is. Moeite om de Duitse taal te leren.”*

Hierbij moet een onderscheid gemaakt worden tussen kort- en langdurige internationaliseringsactiviteiten.

Sommige studenten gaven bijvoorbeeld aan dat eerdergenoemd obstakel bij kortdurende activiteiten minder geldt dan bij langdurende activiteiten:



Als je er langer bent, dan valt het ook meer op, dat je de Duitse taal gewoon totaal niet kent. Dan zul je meer situaties tegenkomen waarin je zou denken ‘het was wel handig geweest als ik Duits kon’.”

Een andere student gaf aan dat in een land waar meer Engels wordt gesproken de taalbarrière minder een rol zou spelen.



Contact leggen met Duitse studenten

Een aantal studenten noemde dat ze verwachten dat het lastig kan zijn om **contact te leggen met Duitse studenten**. Ze verwachten dat ze mogelijk tegen cultuurverschillen aanlopen die het contact lastig maken.



Ik bedoel, je kent de cultuur nog niet, dus vrienden maken daar, ja... Het is misschien wel makkelijk, maar het kan ook heel lastig zijn. Want het kan zomaar zijn dat jij iets zegt in het Nederlands, en dat zij dat heel beledigend vinden en dat het voor Nederlanders heel normaal is. En dat zij dan denken van ‘nou, wat hebben we eigenlijk aan jou?’”



Duitsland als bestemming

Een aantal studenten gaf aan dat ze wel interesse hadden in internationaliseringsactiviteiten maar dat ze die niet in Duitsland wilden doen. Ze vonden **Duitsland geen aantrekkelijke bestemming** of vonden andere landen interessanter of mooier. Hierbij moet opgemerkt worden dat Berlijn wel vaak genoemd werd als een interessante bestemming voor een internationaliseringsactiviteit. Een student had wel een stage in Spanje gelopen en vertelde dat het weer een van de redenen was om niet in Duitsland stage te lopen: *“Maar ik wilde liever gewoon ergens waar het lekker weer is. Dat was eigenlijk mijn voornaamste reden dat ik in eerste instantie dacht van ‘nou dan wordt het Duitsland niet’.”*

Een andere reden waarom sommige studenten Duitsland specifiek niet interessant vonden is omdat ze **niet denken dat ze in Duitsland meer kunnen leren over hun werkveld dan in Nederland**. Een student van de opleiding Autotechniek verwachtte dat er in Duitsland niet meer te leren valt dan in Nederland: *“Qua autotechniek [heeft Duitsland] denk ik niet heel veel [...] meer te bieden [dan Nederland]. Ik denk dat Nederland wel goed is in autotechniek.”*

Andere studenten van de opleiding Onderwijsassistent noemden dat ze Duitsland en Nederland te veel op elkaar vonden lijken om veel nieuwe dingen te leren over het werkveld en de cultuur.



Tussen Duitsland en Nederland zijn er best wel veel overeenkomsten [...]. En het ligt heel dicht bij elkaar. [Als je zoiets gaat dan] is het juist goed om iets van een andere cultuur mee te krijgen en iets waar ze het echt anders doen, zodat je ook kan zien hoe het daar kan zijn.”

Eén student stelde dat als je geen interesse hebt om later over de grens te werken, je dan ook geen interesse hebt in internationaliseringsactiviteiten in Duitsland.



Afstand en reistijd

Studenten noemden de **afstand en reistijd** als een obstakel voor een langdurige internationaliseringsactiviteit in het buurland. Studenten zagen het niet zitten om heen en weer te reizen tussen Nederland en Duitsland voor hun stage of uitwisseling, en ze verwachtten dat de afstand naar stageplekken in Duitsland te groot is.

Tegelijkertijd dachten sommige studenten dat een verblijf in Duitsland wel makkelijker is dan een verblijf in een land verder weg. Zo noemde een student dat vrienden of familie dan makkelijker op bezoek kunnen komen. Een andere student verwachtte dat je in Duitsland minder last van heimwee krijgt dan in een ander land, omdat je makkelijker op en neer kunt naar Nederland als je daar behoefte aan hebt.



Locatie zou dan wel fijn zijn. [Een stage in] Duitsland? Dan kan ik op zich nog terugreizen. Bijvoorbeeld in het weekend zou ik dan ook op zich terug kunnen reizen, mocht ik last hebben van heimwee. Dan kan ik nog tenminste terug. Ik weet een vriendin van mij die gaat haar minor doen in Korea. Dan denk ik wel van, 'dat is misschien een beetje heel erg ver'. Zo ver zou ik dan weer net niet gaan."



Een docentenperspectief

Obstakels specifiek voor een internationaliseringsactiviteit in/met Duitsland

Voor de grensregio stelden de docenten waarmee is gesproken tijdens dit onderzoek dat kennis over Duitsland en de Duitse taal van groot belang is. *“In bepaalde sectoren ben je gewoon verplicht om grensoverschrijdend samen te werken, want anders ga je het niet redden.”*

Een docent illustreerde dat Duitsland voor de grensregio dichterbij ligt dan de Randstad. Dit versterkt het belang van het buurland in de regio. Er komen veel producten uit Duitsland, en het buurland is een belangrijke handelspartner. Daarop aansluitend stelde een docent vast dat grenzen vervagen en arbeidsmobiliteit in de regio steeds groter wordt. In dat kader wordt een aanvullende meerwaarde van (internationale) stages herkend. Als studenten geen werk in Nederland kunnen vinden, gaan ze over de grens kijken. Idealiter zou dit ook vice versa werken, en zouden de twee nationale arbeidsmarkten elkaar kunnen versterken, ook in tijden van minder werkgelegenheid.

Als het gaat om het beeld dat studenten hebben van Duitsland, denken docenten dat er sprake is van *“onbekend maakt onbemind”*. Het valt docenten op dat er **weinig aandacht voor Duitsland** is, zowel in de media als tijdens de opleiding. Een initiatief om Duitsland meer onder de aandacht te brengen moet niet alleen vanuit Nederland komen; volgens de bevroegde docenten speelt Duitsland daarin ook een rol. De Duitse

overheden moeten, in samenwerking met de Nederlands overheid, aan Nederlandse studenten de meerwaarde laten zien van samenwerking tussen de regio's.

Aan de docenten waarmee tijdens dit onderzoek is gesproken is eveneens gevraagd welke obstakels zij zien bij studenten om deel te nemen aan internationaliseringsactiviteiten, specifiek in en/of met Duitsland. **De beheersing van de Duitse taal** wordt met stip op één genoemd als obstakel bij internationaliseringsactiviteiten in Duitsland. Een verklaring die wordt genoemd heeft te maken met het feit dat studenten veelal geen Duits meer hebben gevolgd op het vmbo, omdat het daar geen verplichting meer is.

Het vak Duits is een keuzedeel binnen het mbo, en niet binnen elke mbo-opleiding is er een mogelijkheid om dit keuzedeel te volgen. Het hangt ervan af of er een docent Duits beschikbaar is, en ook – zeggen de bevroegde docenten – in hoeverre het belang van het keuzedeel wordt ingezien door de mbo-school en het bestuur. Wanneer een vacature voor een docent Duits niet kan worden ingevuld, valt het vak al snel weg. Daarnaast kunnen studenten uit veel verschillende keuzedelen kiezen. Duits of een buitenlandstage zijn in vergelijking met andere keuzedelen dan niet altijd het meest aantrekkelijk.





Obstakels bij internationaliseringsactiviteit zoals ervaren door studenten met een internationaliseringservaring

Studenten die hebben deelgenomen aan een internationaliseringsactiviteit in het buurland of in een ander land hebben uiteenlopende ervaringen opgedaan. Zo gaf een aantal studenten aan positieve ervaringen tijdens de buitenland-ervaring te hebben meegemaakt. Deze positieve ervaringen gaan over de internationaliseringsactiviteit zelf, de mensen die studenten hebben ontmoet tijdens de ervaring, of de plek die de studenten hebben bezocht.

Tegelijkertijd stelden studenten vast dat sommige aspecten van de internationaliseringsactiviteit bijvoorbeeld als moeilijk werden ervaren. Hieronder worden deze obstakels verder uitgelicht. Een aantal hiervan valt te classificeren in hetzelfde themagebied als bij de studenten die geen internationale ervaring hebben opgedaan. Een voorbeeld hiervan is gebrekkige informatievoorziening.

De ervaren obstakels van studenten met een internationale ervaring richten zich op informatievoorziening, kosten, begeleiding, taal, contacten leggen en praktische zaken. Er is een onderscheid te maken tussen obstakels ervaren voor, tijdens en na de internationaliseringsactiviteit.

Obstakels bij deelname internationaliseringsactiviteit

Voor de internationaliseringsactiviteit

Tijdens de internationaliseringsactiviteit

Na de internationaliseringsactiviteit

Voor de internationaliseringsactiviteit



Gebrekkige informatievoorziening

Een aantal studenten vertelde dat ze weinig **informatie over het programma** en de inhoud van de internationaliseringsactiviteit hadden ontvangen: *“Het werd heel slecht gecommuniceerd van hoe lang de dag duurde. [...] Pas een week van te voren of 4 dagen van tevoren kreeg je te horen van tot zo laat duurt het.”*

Daarnaast miste een student **informatie over de gesproken taal tijdens de activiteit**. Tijdens de activiteit kreeg de student een rondleiding in het Duits, terwijl de student had verwacht dat er Engels zou worden gesproken:



ik kreeg gewoon te horen van ‘we gaan op een excursie naar Duitsland, we gaan eerst naar school en dan naar een Duits bedrijf’. Geen idee over de taal, maar ik denk dat je daar ook een beetje indirect vanuit gaat als je op een internationale excursie gaat, dat er gewoon een wereldtaal wordt gesproken, wat in dit geval Engels is.”



Kosten

Ervaren obstakels omtrent kosten gingen voornamelijk over de **informatievoorziening over de financiering** en het **aanvragen van een beurs**, bijvoorbeeld bij Erasmus+.



Ik hoor veel om mij heen, ook van de mensen die daar waren, dat ze het heel anders hadden geregeld met de Erasmus. Bij ons is dat gewoon een beetje lastig gegaan. Uiteindelijk ben ik er wel heel blij mee, want ik heb het gekregen. En dat de mogelijkheid er is. Maar ik denk dat je daarop wel studenten best wel goed moet voorbereiden en dat er nog wel iets meer voorlichting daarover gegeven mag worden.”

De leeftijd van de studenten speelt hierbij een rol. Studenten jonger dan 18 jaar komen niet in aanmerking voor een uitwonendenbeurs.

Administratie

Een tweetal studenten noemde dat ze veel moesten regelen voordat ze op stage in het buitenland gingen en dat dat stress kan opleveren.



Het geeft best wel veel stress en het is gewoon best wel veel papierwerk. Ook wat je allemaal van tevoren moet uitzoeken en invullen. Als je zo jong bent en vooral als het allemaal in één keer op je dak valt... Het is dan best wel handig om van tevoren allemaal te laten weten wat er verwacht wordt.”

Ook hadden deze studenten problemen met de aanvraag van hun Verklaring Omtrent Gedrag (VOG) die nodig was bij hun stageplek in de onderwijssector. Hierdoor moesten ze van stageplek wisselen.

Tijdens de internationaliseringsactiviteit



Gebrekkige begeleiding

Meerdere studenten gaven aan problemen te hebben ervaren met de **begeleiding vanuit hun school**. Een student vertelde over een situatie bij het bedrijf waar ze stage liep in het buitenland, waardoor ze van stageplek wilde wisselen. De student vond dat ze hierbij te weinig ondersteuning en begeleiding heeft gehad vanuit de Nederlandse school. Een andere student vond dat de organisatie van een excursie chaotisch was verlopen.

Eén student ervoer geen gebrek aan begeleiding vanuit de Nederlandse school, maar van het stagebedrijf. De **begeleiding op de stageplek** was volgens deze student onvoldoende:



Toen ik aankwam kreeg ik een Duitse stagebegeleider, terwijl er een Nederlandse was beloofd. Het communiceren ging niet helemaal lekker. Ik werd een beetje aan mijn lot overgelaten omdat zij ook niet heel goed met mij konden communiceren. Maar dat is toen ook eigenlijk best wel snel opgelost en vanaf toen zat ik goed op mijn plek. Maar als ik dat had gehouden, een Duitse stagebegeleidster, had ik daar niet mijn stage volgehouden.”



Taalbarrière

De studenten die deel hebben genomen aan een internationaliseringsactiviteit noemden dat het soms lastig was om met Duitsers te communiceren vanwege een **taalbarrière**.

Het contact tussen Nederlandse en Duitse studenten verliep soms moeizaam omdat er niet altijd een gemeenschappelijke taal werd gesproken:



Als je daar komt en je wilt met elkaar communiceren, dan praat je Engels. Maar zij praten natuurlijk onderling Duits met elkaar. Wij praten Nederlands tegen elkaar. Dat is voor mij persoonlijk [...] vrij irritant ook.”

Eenzijds noemden sommige studenten hun **eigen Duitse taalvaardigheid** als ontoereikend om alles te begrijpen tijdens de internationaliseringsactiviteit. De studenten die een rondleiding kregen bij een Duits bedrijf hadden er moeite mee dat de rondleiding in het Duits was.

Anderzijds noemden studenten ook het **gebrek aan Engelse taalvaardigheid van Duitsers** als iets dat communicatie lastig maakte. Een Logistiek-student die deelnam aan een excursie naar een school en bedrijf in Duitsland vertelde:



Wat ik vooral merkte is dat de Duitsers een beetje achterliepen met Engels. Ze konden niet heel goed Engels, dus daarom ben je al gauw geneigd om een beetje Engels en Duits door elkaar heen te praten. [Ik] was toen nog niet zo heel ver in de Duitse taal als wat ik momenteel ben. Maar goed, ik vond ik wel lastig dat zij niet alles begrepen in het Engels."

Ook het **gebrek aan Nederlandse taalvaardigheid van Duitsers** viel een student op: "echt niemand kon er echt Nederlands."



Contact leggen met Duitse studenten

Een student die op uitwisseling was geweest naar een school in Duitsland vond het lastig dat ze van tevoren niet met alle Duitse studenten een **kennismaking** had gehad. Online kennismaken vóór de uitwisseling bleek ook lastig. De Duitse studenten hadden moeite met het online contact leggen.



Ik vond het ook wel lastig dat wij [...] maar een stuk of 8 studenten [hebben] gezien via de teams meetings en dat er opeens een stuk of 20 studenten [...] voor je neus staan die je helemaal nog nooit hebt gezien. Dan denk je wel van 'dit zijn er wel erg veel!'"

Sommige studenten vertelden dat het **lastig was om contact te leggen met Duitse studenten**, niet vanwege de taalbarrière maar door de groepsdynamiek:



Op die school moesten we uiteindelijk mee met Duitse studenten. Wij als Nederlandse studenten trokken heel erg naar [elkaar] toe en de Duitse studenten bleven ook bij elkaar. Dat je toch wel merkt dat je dat veiligheidsgevoel even opzoekt."



Verblijfsplek

Een aantal studenten gaf aan dat ze problemen hebben ervaren met hun **verblijfsplek**, bijvoorbeeld door ontbrekende voorzieningen: *“Ik had niet echt een keuken of zo. Ik had een magnetron en een soort grillplaat.”*

Tijdsduur

Een aantal studenten noemde dat ze de **tijdsduur** van de internationaliseringsactiviteit te kort vonden. Dit gold voor korte activiteiten zoals een eendaagse excursie, maar ook sommige studenten die vijf maanden in Duitsland stage hadden gelopen hadden langer willen blijven: *“Ja, uiteindelijk was het te kort. We zijn 5 maanden geweest, maar we konden er best een jaar zijn. Eigenlijk was de tijd zo voorbij gevlogen.”*

Na de internationaliseringsactiviteit

Afscheid nemen

Een aantal studenten vertelde ons dat ze het moeilijk vonden om **afscheid te nemen** van hun stage in het buitenland.



Je moet afscheid nemen. Van mensen daar. Van je waar je stage loopt of je school [...]. Dat is moeilijker dan je denkt. Je hebt zoveel dingen meegemaakt. Dan kom je in één keer hier en dan is dat eigenlijk allemaal in één keer weg. Dan laat je dat allemaal een soort van achter, en dan wordt het ook niet weer hetzelfde als dat het was.”

Een andere student noemde ook dat het moeilijk was om het leven in Nederland weer op te pakken na een lang verblijf in het buitenland.



Ik heb het heel leuk gehad in de tijd dat ik er was. Ik vond het heel moeilijk om terug te gaan naar huis eigenlijk. Weer wennen aan hoe je hier leeft. Want voor jou is best wel veel veranderd als je op zo'n reis gaat, in ieder geval voor mij. En als je dan terug bent in Nederland, is alles hier hetzelfde gebleven en je moet je weer herpakken en weer hier doorgaan.”

Ook vonden studenten het lastig om contacten te onderhouden met de mensen die ze tijdens hun verblijf in het buitenland hadden ontmoet: *“Die gasten die ik daar ontmoet heb. Ja, die zie ik misschien één keer in het jaar.”*



Evaluatie

Wanneer studenten werd gevraagd naar evaluatie of begeleiding na de internationaliseringservaring, gaven sommige studenten aan dat ze daar geen of geen goede ervaring mee hadden. Een aantal studenten gaf aan dat er **geen evaluatie** had plaatsgevonden terwijl ze daar wel behoefte aan hadden. Een andere groep studenten gaf aan dat er wel een evaluatie had plaatsgevonden maar dat ze niet het gevoel hadden dat er iets met de feedback gedaan wordt.

Ook ontbreekt voor sommige studenten de begeleiding na de stage in het buitenland, en weten ze bijvoorbeeld niet wat ze nog moeten inleveren.



“ Ik denk dat het voor iedereen goed is om ook naar het buitenland te gaan en zoiets te beleven. ”



Behoeften

Figuur 3 laat zien welke behoeften studenten hebben als het gaat om het deelnemen aan een internationaliseringsactiviteit met Duitsland. De behoeften die het meest genoemd zijn door de studenten zijn voorbereiding, geld/financiering, informatievoorziening, taalkennis en begeleiding vanuit school.

Figuur 3 Behoeften genoemd door studenten



Aan de deelnemende studenten is gevraagd wat zij denken nodig te hebben om de eerdergenoemde veronderstelde of ervaren obstakels weg te nemen of op te lossen. Ze hebben deze behoeften geformuleerd en ook aanvullende behoeften genoemd die niet per se betrekking hebben op door henzelf genoemde obstakels.

In het volgende deel worden de ervaringen van studenten met en studenten zonder internationale ervaring samengebracht en worden hun behoeften uiteengezet. Eerst wordt besproken welke persoonlijkheidskenmerken studenten nodig denken te hebben om mee te doen aan een internationaliseringsactiviteit.

Daarna wordt uiteengezet welke behoeften studenten hebben genoemd in relatie tot het maken van de keuze om deel te nemen aan een internationaliseringsactiviteit. Vervolgens wordt behandeld welke behoeften studenten hebben voor, tijdens en na de internationaliseringsactiviteit gebaseerd op hun eigen internationaliseringservaring, of in het geval van studenten die niet hebben deelgenomen, hoe een internationaliseringsactiviteit er volgens hen uit zou moeten zien.

Ten slotte worden er behoeften genoemd met betrekking tot internationaliseringsactiviteiten specifiek met Duitsland.



Behoeften

Algemene behoeften

Voor internationalisering in de grensregio

Randvoorwaardelijke persoonlijkheidskenmerken

Studenten noemden bepaalde persoonlijkheidskenmerken die zij als randvoorwaardelijk zien om mee te kunnen doen met een internationaliseringsactiviteit. Een van de studenten zonder internationaliseringservaring noemde dat je een bepaalde mate van sociale vaardigheden nodig hebt om voor langere tijd naar het buitenland te gaan.



*Je moet wel gewoon een babbeltje kunnen maken.
[...] dat je niet bang bent om ergens op af te stappen.
[...] Zeker in het buitenland, als je gewoon niet
iemand bent die veel praat of snel ergens op afstapt,
dan denk ik dat het wel lastig is als je daar dan
3 maanden bent."*

Een andere student zonder internationaliseringservaring gaf aan dat sociale contacten maken tijdens een internationaliseringsactiviteit waarschijnlijk vereist dat je uit je comfortzone moet stappen, bijvoorbeeld om je aan te melden bij een lokale sportclub in het buitenland.

Een andere student die een opleiding in de zorg volgt noemde dat **nieuwsgierigheid** belangrijk is voor een internationaliseringsactiviteit: *"Je moet er wel nieuwsgierig naar zijn. Het moet je ook interesseren om in Duitsland mensen te verzorgen."*

Behoeften omtrent keuze om deel te nemen aan de internationaliseringsactiviteit



Informatie en inspiratie

Zoals in het hoofdstuk “Obstakels” wordt aangegeven vormt te late en beperkte informatievoorziening een obstakel voor studenten om deel te nemen aan een internationaliseringsactiviteit. Met betrekking tot dit obstakel hebben de studenten verschillende behoeften uitgesproken.

Allereerst hebben studenten aangegeven dat ze behoefte hebben aan **tijdige informatie over de mogelijkheden**, omdat ze soms niet weten welke mogelijkheden er zijn. Met tijdig wordt bedoeld dat aan het begin van een studie informatie over mogelijkheden gewenst kan zijn. Zo vertelde een derdejaarsstudent Autotechniek:



Misschien bij het begin van je opleiding, tenminste bij mij werd het niet echt besproken. Misschien dat het in het begin al ter sprake kan komen. Bijvoorbeeld voor het derde of het vierde jaar dat je gewoon weet ‘het is gewoon een optie dat ik naar buitenland kan’. Ik hoorde het eigenlijk pas dit schooljaar. Ik wist eigenlijk helemaal niet dat dat kon. Dus misschien iets eerder aangeven en misschien de opties wat beter benadrukken.”

De informatievoorziening moet volgens de studenten gaan over wat de student kan verwachten als het gaat om de voorbereiding die nodig is, administratieve zaken – wat moet er geregeld worden door de student zelf en welke administratie moet er worden aangeleverd – en wat de invulling van de activiteit betreft. *“Wat voor stageplekken? Wat kom je te weten? Wat kom je te doen? Dat is het belangrijkste.”*

De bevroagde studenten noemden dat ze de informatie over internationaliseringsactiviteiten voornamelijk ontvangen van hun docent of via digitale platforms. Studenten in meerdere focusgroepen noemden specifiek dat ze behoefte hadden aan **ervaringsverhalen van andere studenten** om een beter beeld te krijgen van wat een internationaliseringsactiviteit voor de student inhoudt. Een aantal studenten noemde dat dit hen kan helpen bij het nemen van de beslissing om wel of niet deel te nemen aan een internationaliseringsactiviteit. De studenten verwachtten zo een beter beeld te krijgen van de activiteit dan als een docent erover zou vertellen.



Als je iemand anders hebt, die vertelt over hoe hij dit heeft ervaren en waar je op moet letten, wat je niet moet vergeten. Dat helpt. Als je je ook kan inbeelden wat je te wachten staat.”

Ter illustratie: in een van de focusgroepen zaten zowel studenten die stage hadden gelopen in het buitenland – maar niet specifiek in Duitsland – als studenten die niet hadden deelgenomen aan een internationaliseringsactiviteit. De studenten zonder buitenlandervaring raakten tijdens de focusgroep geïnspireerd door de ervaringen van de studenten die in het buitenland stage hadden gelopen:



Ik denk inderdaad dat het verhaal van hoe het is om naar school te gaan in het buitenland, het weg zijn van huis, het ervaren van de andere cultuur. Dat dat verhaal al genoeg interesse kan wekken. Want jullie verhaal van Madrid was even interessant als die van hem [student die naar Finland was geweest], terwijl jullie een andere opleiding doen. [...] Dat zijn verhalen waardoor je gaat denken van 'oh, dit wil ik'."



Financiering

Meerdere studenten gaven aan dat ze behoefte hebben aan **geld of financiering** om een internationaliseringsactiviteit te bekostigen. Dit kan een stagevergoeding zijn, een reiskostenvergoeding, een dekking van andere kosten, of in de vorm van spaargeld: *"Ik vind de stagevergoeding wel echt nodig. Anders zou ik het echt niet doen."*

Een andere student die niet heeft deelgenomen aan een internationaliseringsactiviteit gaf aan dat het fijn zou zijn als **de kosten van de activiteit worden gedekt door de school**.

Naast dat de bevroegde studenten graag geholpen worden met de kosten van de internationaliseringsactiviteit, wilden ze graag **informatie over mogelijkheden voor financiële ondersteuning vanuit school of een andere financieringsbron**.

Studenten die ervaring hadden met de aanvraag van een Erasmus+-beurs lieten weten dat het ze had geholpen als ze meer voorlichting over de aanvraag van de beurs hadden gekregen.



Ik denk dat je daarop studenten best wel goed moet voorbereiden en dat er nog wel iets meer voorlichten daarover gegeven mag worden. Want het is best wel een ding, het geeft best wel veel stress en het is gewoon best wel veel papierwerk. Ook wat je gewoon allemaal van tevoren moet uitzoeken en invullen."

Behoeften gerelateerd aan de activiteit zelf

Naast behoeften die de keuze om deel te nemen aan een internationaliseringsactiviteit makkelijker of aantrekkelijker kunnen maken, hebben studenten in de gesprekken ook behoeften genoemd die ze achteraf hebben gebaseerd op hun ervaring met een internationaliseringsactiviteit. Deze behoeften zouden helpen om de internationaliseringsactiviteit beter of makkelijker te laten verlopen. Ook hebben studenten die niet hebben meegedaan aan een internationaliseringsactiviteit mogelijke behoeften ten aanzien van internationaliseringsactiviteiten gedeeld en aangegeven hoe zij zouden willen dat de activiteit eruit zou zien. De behoeften van de studenten richten zich op de voorbereiding, aandacht voor kennismaking en contact leggen, begeleiding, en praktische zaken, zoals verblijf, tijdsduur en afstand.

Voor de internationaliseringsactiviteit



Vorbereitung

Meerdere studenten noemden dat een goede **voorbereiding** heel belangrijk is. Het is voor studenten belangrijk om te weten wat er allemaal kan gebeuren, en waar ze tegenaan kunnen lopen. Zo licht een student zonder ervaring in het buurland toe:



Als ik ergens heen ga, dan wil ik echt weten van wat er gebeurt, hoe en wat. Want dan weet ik tenminste dat ik er voorbereid voor ben. Ik hou niet van onverwachte dingen die ineens veranderen.”

Ook noemde een student dat het belangrijk is om van tevoren te weten wat je kunt doen als de uitwisseling of stage niet loopt zoals je van tevoren had gedacht. Een student die geen internationaliseringsactiviteit had gedaan in Duitsland stelde voor om een **checklist** te hebben voor alles wat er te regelen is voor een stage in het buitenland.



Ja dat je gewoon een lijstje hebt, wat je kan hanteren om alles te regelen. [...] Voor bijvoorbeeld het aanvragen van een beurs. Dat je het gewoon allemaal kan afvinken. En dan weet je dat je alles hebt geregeld en dat je zonder gezeik daarheen kan gaan. Dat zou mij handig lijken, want ik ben zelf best wel chaotisch. Zonder een checklist ga ik 100% dingen vergeten. En dan sta ik daar.”

Een groep studenten die mee heeft gedaan aan een uitwisseling geeft aan dat ze van tevoren **meer aandacht voor kennismaking** hadden gewild met de Duitse studenten die ze zouden

ontmoeten op de school in Duitsland. Een voorbeeld was het maken van een vriendenboekje voor de klas met wie ze de uitwisseling deden.

Tijdens de internationaliseringsactiviteit



Goede begeleiding

Meerdere studenten noemden dat ze behoefte hadden aan **meer begeleiding** vanuit school tijdens de internationaliseringsactiviteit. Een van de studenten liep tegen problemen aan tijdens de stage in het buitenland en vond dat er vanuit school te weinig hulp was geboden bij het vinden van een nieuwe stageplek.

Ook andere studenten die mee hadden gedaan aan een internationaliseringsactiviteit noemden dat er vanuit school meer begeleiding mag zijn: *“Begeleiden inderdaad, van als er nog problemen zijn waar tekort is geschoten bij een voorbereiding, dat je dat kunt opvangen.”*

Andere studenten die niet hadden meegedaan aan een internationaliseringsactiviteit noemden dat het handig zou kunnen zijn om een **vast contactpersoon** te hebben die kan helpen als je ergens tegenaan loopt tijdens je verblijf in het buitenland:



Het is ook handig dat tijdens het proces er iemand je kan begeleiden met van wat je allemaal nodig hebt. Die dan bijvoorbeeld kan zeggen van ‘nou, je vergeet een paar dingen’. En ook als je daar bent, mocht je tegen iets aanlopen van ‘hé, ik weet niet wat dit is’, dat die ook gewoon kan helpen. Dat er bijvoorbeeld op locatie dan ook iemand is die je kan aanspreken of naartoe kan gaan van ‘hé, ik snap dit niet.’”



Relevante invulling van de activiteit

De bevroegde studenten hebben meerdere behoeften uitgesproken met betrekking tot de invulling van een volgende activiteit. Studenten met en zonder ervaring met internationalisering deelden hun ideeën en visie.

Meerdere studenten vonden het belangrijk dat de **activiteit gericht is op de opleiding**. Een student van de opleiding Onderwijsassistent die op een uitwisseling op een school in Duitsland is gegaan vertelde:



Ze hebben eerst de school laten zien en hoe zij dingen doen. Maar daarna hebben we allemaal dingen gedaan die eigenlijk helemaal niet echt met de opleiding te maken hadden. [...] We doen allemaal dezelfde opleiding, dus dan zou het wel leuk zijn als het toch een activiteit is die gericht is op pedagogisch werk.”

Een student noemde dat een keuzevak over de Duitse cultuur interessanter zou zijn als daar **meer mogelijkheden** in zaten om mee te doen met activiteiten in Duitsland, zoals een excursie naar een grote stad:



Misschien wat nog wat meer activiteiten doen, [...] bijvoorbeeld naar een grote stad gaan als excursie. Daar ook een beetje de verschillen ontdekken [...] in plaats van alleen maar op school. Dus eigenlijk nog meer dingen doen in het buitenland. Ik denk dat dat voor de doelgroep wat interessanter is dan eigenlijk 95% les.”

Een Logistiek-student noemde de behoefte aan **zowel werk-gerelateerde activiteiten** als culturele activiteiten tijdens de internationaliseringsactiviteit: *“Gewoon een keer bij een bedrijf kijken en een andere keer rondlopen in de stad of iets dergelijks.”*

Een aantal studenten gaf aan behoefte te hebben aan (meer) **vrije tijd** tijdens de buitenlandervaring. Studenten die op een eendaagse excursie naar Duitsland waren geweest gaven aan dat ze die vrije tijd konden gebruiken om bijvoorbeeld meer tijd met de Duitse studenten door te brengen, of om meer van de stad te zien.



Sociale contacten in het buitenland

Een andere student die op uitwisseling was geweest op een school in Duitsland noemde dat het belangrijk is dat er **interactie is met de studenten uit het andere land**: *“Zolang er maar gewoon initiatief vanuit beide kanten komt en communicatie mogelijk is dan, voor mij zou het dan eigenlijk al goed zijn.”*

Meerdere studenten gaven aan dat ze het fijn zouden vinden om samen met een medestudent op uitwisseling of stage te gaan. Studenten gaven aan dat dit kan helpen omdat je elkaar dan kunt ondersteunen en op elkaar kunt terugvallen.



[Samen gaan] kan ook misschien wel helpen. Want als je met iemand die je gewoon goed kent, samen gaat. Beetje hetzelfde bedrijf misschien, een beetje andere functie daarin. Maar je kunt wel elkaar altijd ondersteunen. Ook mentaal, ook met buiten werk om. Dat je bijvoorbeeld samen in een appartementje zit, dat je samen kunt praten, dat je samen gewoon je ding kunt doen. Maar zou wel altijd helpen.”

Daarnaast noemde een andere student die niet had deelgenomen aan een internationaliseringsactiviteit dat het tijdens een langdurig verblijf in het buitenland belangrijk is om mogelijkheden te hebben om een sociale kring op te bouwen.



Als je daar gewoon ook op sport gaat, bijvoorbeeld, dan trek je al snel naar een groep toe, denk ik. Mijn nicht zit in Zwitserland, die is daar op handbal gegaan. Die heeft daar gewoon vrienden, collega's.”



Praktische zaken

Studenten hebben verschillende behoeften uitgesproken omtrent een verblijfplaats tijdens een langere periode in het buitenland. Sommige studenten spraken over de behoefte om een **eigen woning** te hebben:



Dat je dan juist even een jouw plekje voor jezelf hebt. Dat lijkt me wel belangrijk. Je gaat op werk, denk ik, veel om met Duitsers en ik denk ook wel om werk heen. [...] Ik denk dat juist dan als je even alleen in de avond bent, dat je dan even lekker tot rust kan komen.”

Een andere student zonder buitenlandervaring gaf de voorkeur aan voor een **accommodatie met andere studenten**: “Dan moet je wel bij iets van een internationale groep studenten zitten, dat je toch naar elkaar toe trekt. Anders lijkt me het wel heel eenzaam.”

Studenten gaven aan dat ze behoefte hebben om hun **eigen vervoer** te hebben als ze voor langere tijd in het buitenland verblijven, om daar in hun vrije tijd gebruik van te maken: “Ik wil mijn auto meenemen. Als ik daar ben wil ik daar toch wel graag dingen meedoen. Dat is echt mijn hobby. [...] Een beetje daar de wegen ontdekken, vind ik ook hartstikke leuk.”

Een student die niet heeft deelgenomen aan een internationaliseringsactiviteit zei dat het de voorkeur had om **meerdere dagen achter elkaar** te verblijven bij een internationaliseringsactiviteit op een plek in Duitsland die verder weg van de grens ligt.

Een Werktuigbouwkunde-student zonder internationaliseringservaring zei dat de mogelijkheid van een **proeftijd** bij stages in het buitenland kan helpen om beter te weten of het iets voor je is om voor langere tijd daar te blijven.

Meerdere studenten hebben ook uitgesproken dat een stageplek in Duitsland op een **kleine afstand van de grens** de voorkeur zou hebben.



Het ligt er aan waar het is. Als het net over de grens is, een half uurtje rijden of zo, dan zou ik het misschien nog wel doen. Maar als je nog verder in Duitsland zit, bij Hamburg of zo. Dan is het voor mij wel een beetje te ver.”

Een andere student noemde dat haar ouders het prettig vonden als ze niet te ver weg naar het buitenland ging en dat een stage in Duitsland daarom een goede optie was:



Mijn ouders vinden het niet fijn als ik echt ver naar het buitenland ga. Ik vind het wel leuk om te zien hoe het in andere culturen eraan toe gaat, dus toen ik hoorde dat Duitsland ook een optie was, toen vond ik het eigenlijk heel fijn.”

Na de internationaliseringsactiviteit

Contact houden

Een student die op uitwisseling was geweest naar Duitsland vertelde dat ze behoefte had om meer **contact te houden met de Duitse studenten**, omdat die studenten ook nog op uitwisseling naar Nederland zouden komen.



Evaluatie

Daarnaast hebben meerdere studenten aangegeven dat ze behoefte hadden gehad aan **evaluatie** na de internationaliseringsactiviteit:



Ik had het ook wel fijn gevonden als wij een evaluatie hadden gehad, want dat hadden we niet echt. Maar gewoon de dag erna, als we dan terugkwamen. Even gewoon met de hele groep gaan zitten van 'Nou, dat vonden jullie ervan?'. Dat was misschien ook wel fijn geweest."

Behoeften specifiek voor de grensregio

Naast behoeften omtrent de keuze om deel te nemen aan een internationaliseringsactiviteit en behoeften gerelateerd aan de activiteit zelf, benoemden de deelnemende studenten ook behoeften gericht op internationaliseringsactiviteiten in de grensregio, specifiek omtrent taal en cultuur.



Duitse taalvaardigheid

Voor de internationaliseringsactiviteiten in de grensregio en in Duitsland lijkt kennis van de Duitse taal van belang. Studenten noemden dat ze een betere **Duitse taalvaardigheid** nodig hebben om mee te doen: *"Dat je er meer de taal kan spreken als je er bent. [...] Dat lijkt me wel handig."*

Oplossingen die vaak werden genoemd waren Duitse lessen in het curriculum.



Meer Duitse taal aanbieden, zeg maar, ook op school. Want ik heb een jaar op de middelbare school Duits gehad, maar voor de rest niet. Hier krijg je eigenlijk niet zoveel Duits. Ik denk de Duitse taal meer aanbieden binnen school. Dat is wel handig."

Anderen noemden de behoefte om ter voorbereiding op een stage of tijdens de stage in het buitenland de mogelijkheid te hebben om extra Duitse lessen te volgen: *"Als extra Duitse lessen worden aangeboden voor dat je op stage wilt gaan in het buitenland, dan zou ik het wel doen."*

Over de inhoud van Duitse lessen hadden de studenten ideeën. Ze hebben vooral behoefte aan **praktische taalvaardigheid** en **specifieke beroepsgerichte kennis van de Duitse taal**: *"Ik zou echt zeggen van hoe je echt gesprekken met iemand kunt voeren. En ook in de techniek. Dat je echt met iemand kan praten over bijvoorbeeld iets bij de [...] fabriek."*

Een student die had deelgenomen aan een bedrijfsbezoek in Duitsland noemde dat het handig zou zijn om een tolk te hebben bij een kortere internationaliseringsactiviteit, zoals een rondleiding.



Verdieping in cultuur

Een student die niet had deelgenomen aan een internationaliseringsactiviteit met Duitsland zei ook dat een **verdieping in de taal en cultuur** ook handig zou zijn om mee te doen aan een internationaliseringsactiviteit.



Dat je je gaat verdiepen in de cultuur. En ja, als je bijvoorbeeld echt geen Duits kan, dat je gewoon wat dingen op gaat zoeken. Een beetje voorbereiden. Niet alleen de taal, maar ook de cultuur en alles daaromheen.”



Conclusie

| | |
|--|----|
| Leven, werken en studeren in de grensregio | 74 |
| Meerwaarde en leeropbrengsten | 74 |
| Obstakels | 75 |
| Behoeften | 76 |
| Vervolgonderzoek | 77 |





In eerder onderzoek naar internationalisering in de grensregio, specifiek voor het mbo, is gekeken naar het perspectief van internationaal coördinatoren, experts en andere belanghebbenden. Het doel van dit onderzoek was het uiteenzetten van het studentenperspectief op internationalisering in de grensregio. Daarbij is er gefocust op de meerwaarde van internationalisering, obstakels die studenten (verwachten te) ervaren, en behoeften die studenten hebben voor wat betreft internationalisering in het mbo in de grensregio. Met dit onderzoek adviseren we mbo-scholen over hoe internationalisering te faciliteren voor hun studenten.

Leven, werken en studeren in de grensregio

Internationalisering is inherent aan leven, studeren en werken in de grensregio

De bevroegde mbo-studenten in de grensregio zeiden vaak in aanraking te komen met Duitsland. Ze gaan er naartoe voor boodschappen, vakantie, of hebben er vrienden of familie wonen. Ook komen ze in hun dagelijks leven en op stage of bij hun bijbaan in contact met Duitsers die naar Nederland komen.

Kennis over de Duitse taal en cultuur interessant voor sectoren zoals Techniek, Transport en Logistiek, Toerisme en Onderwijs

Studenten vonden het over het algemeen interessant maar niet noodzakelijk om kennis te hebben van de Duitse taal en cultuur voor hun dagelijks leven. De noodzaak hiervan voor hun toekomst als werknemer verschilt per sector; voornamelijk in de horeca en gastvrijheidssector, transport en logistiek, techniek en het onderwijs vinden studenten het belangrijk. Voor de deelnemende studenten uit andere sectoren hangt het ervan af of ze in hun latere werk met Duitsers te maken krijgen, maar velen verwachten van niet. Volgens de bevroegde studenten is het belangrijk om respect te tonen in de omgang met Duitsers, maar ook met mensen uit andere landen of culturen. Kennis hebben over de (Duitse) taal en cultuur helpt daarbij.

Meerwaarde en leeropbrengsten

Persoonlijke ontwikkeling en interculturele competenties als belangrijke leeropbrengsten

Studenten die deel hebben genomen aan dit onderzoek noemden verschillende (potentiële) leeropbrengsten van internationaliseringsactiviteiten die te relateren zijn aan het Model Internationale Competenties van Nuffic. Zoals eerder onderzoek uitwijst, zijn deze competenties relevant voor wonen, werken en leven in de grensregio. Allereerst zien studenten dat internationaliseringsactiviteiten bijdragen aan de eigen ontwikkeling.



Een aantal specifieke competenties die naar voren kwamen zijn: flexibiliteit en aanpassingsvermogen, zelfstandigheid en zelfredzaamheid, en contacten leggen (zoals het uitbreiden van het eigen netwerk).

Voor de sectoren Transport en Logistiek, Techniek en Toerisme is de internationale oriëntatie binnen het beroep extra relevant

Internationaliseringsactiviteiten in de grensregio werden door een aantal studenten als waardevol voor de internationale oriëntatie op het eigen beroep beschreven. Zo denken studenten kennis op te doen over het beroep in Duitsland, kregen of denken ze inzicht te krijgen in de manier van werken over de grens, en verwachtten ze dat deze bijdragen aan hun toekomstige carrière. Door het opdoen van deze kennis is er meer aansluiting op de behoefte van de regionale arbeidsmarkt met het oog op grensoverschrijdende uitwisseling van arbeidskrachten. Voor specifieke sectoren zoals Transport en Logistiek, Techniek en Toerisme is deze internationale oriëntatie in het bijzonder als relevant ervaren door studenten.

Deelname aan een internationaliseringsactiviteit geeft inspiratie voor invulling van onderwijs

Studenten met een onderwijsachtergrond die deel hadden genomen aan een internationaliseringsactiviteit zagen ook een meerwaarde voor het eigen onderwijs. Zo zagen ze de verschillen tussen het Duitse en Nederlandse onderwijs

zoals de inrichting en faciliteiten van het schoolgebouw, de invulling van de lessen en het contact tussen docenten en studenten. Ze kregen ideeën over een andere invulling van hun opleiding in Nederland.

Kennis over Duitse taal en cultuur maakt beter voorbereid op het leven en werken in de grensregio

Volgens een aantal studenten kan meer leren over de Duitse taal en cultuur ervoor zorgen dat studenten eerder geneigd zijn om later in Duitsland te werken. Een internationaliseringsactiviteit met Duitsland kan volgens studenten bijdragen aan kennis over de Duitse taal en cultuur door middel van onderdompeling en kan de drempel om de interactie met Duitsland op te zoeken verlagen.

Obstakels

Gebrekkige informatievoorziening en voorbereiding, kosten, de binding met Nederland en praktische zaken zijn belangrijke obstakels voor mbo-studenten

Uit eerder onderzoek komen verschillende obstakels – om deel te nemen maar ook tijdens de internationale ervaring – naar voren die door de studenten in dit onderzoek ook worden genoemd. Dit zijn onder andere: gebrekkige informatievoorziening, de kosten, de binding met Nederland en praktische zaken zoals administratieve zaken en verblijf. Bevroegde studenten die



hebben deelgenomen aan een internationaliseringsactiviteit met Duitsland zeiden obstakels te hebben ervaren omtrent de voorbereiding, informatievoorziening en begeleiding vanuit school, de administratie, contact leggen met Duitse studenten en de taalbarrière. Een aantal studenten vertelde dat ze geen interesse hebben in een internationaliseringsactiviteit omdat ze er de meerwaarde niet van inzien of geen extra activiteiten willen doen die met school te maken hebben. Docenten noemden naast deze obstakels ook dat de jonge leeftijd en de sociale status van studenten als obstakels meespelen.

Taalvaardigheid en onbekendheid met internationaliseringsactiviteiten in Duitsland zijn obstakels die specifiek gelden voor mbo-studenten in de grensregio

De eigen Duitse taalvaardigheid van studenten is een door studenten zelf veelgenoemd obstakel. Daarnaast verwachtten studenten moeilijk contacten te leggen met Duitsers en Duitse studenten en vinden ze Duitsland geen aantrekkelijke bestemming. Docenten beaamden dat de beheersing van de Duitse taal een obstakel vormt. Tot slot nemen docenten aan dat onbekendheid met Duitsland meespeelt in de keuze van studenten om deel te nemen aan een internationaliseringsactiviteit.

Behoeften

Nieuwsgierigheid en sociale vaardigheden zijn belangrijke randvoorwaarden om deel te nemen aan internationaliseringsactiviteiten

In gesprekken over behoeften kwam een aantal randvoorwaarden naar voren om mee te doen met een internationaliseringsactiviteit in Duitsland. De bevroegde studenten noemden dat je bepaalde persoonlijkheidskenmerken nodig hebt, zoals nieuwsgierigheid en sociale vaardigheden.

Tijdige en duidelijke informatievoorziening is een belangrijke behoefte

Deelnemende studenten zeiden informatie nodig te hebben over de mogelijkheden voor internationalisering, informatie over de voorbereiding, administratieve zaken, financieringsmogelijkheden en de invulling van de internationaliseringsactiviteit. Deze informatie moet tijdig beschikbaar zijn. Studenten hebben de specifieke wens geuit om ervaringsverhalen van andere studenten te horen. Ze verwachtten zo een beter beeld bij de internationaliseringsactiviteit te krijgen.



Studenten hebben behoefte aan begeleiding, een relevante invulling van de activiteit en sociale contacten in het buitenland

Voordat de activiteit plaatsvindt hebben studenten een goede voorbereiding nodig, eventueel in de vorm van een checklist. Tijdens de activiteit hebben studenten een goede begeleiding nodig. Een vaste contactpersoon op school kan hierbij helpen. Daarnaast willen studenten dat de activiteit gericht is op de opleiding, dat er interactie is met studenten uit Duitsland en dat er verschillende activiteiten – zowel werkgerelateerd als cultureel – worden georganiseerd. Na de buitenlandervaring hebben studenten behoefte om contact te houden met mensen die ze daar ontmoet hebben, en willen sommige studenten een evaluatie van de activiteit.

Beroeps- en praktijkgerichte kennis van de Duitse taal is van belang

De bevroegde studenten gaven aan meer Duitse taalvaardigheid nodig te hebben om mee te doen aan internationaliseringsactiviteiten in Duitsland. Ze zeiden specifiek behoefte te hebben aan praktische en beroepsgerichte kennis van de Duitse taal. Daarnaast spraken de deelnemende studenten de behoefte uit aan meer verdieping in de Duitse cultuur en meer aandacht voor kennismaking met mensen die ze in Duitsland zouden ontmoeten.

Vervolgonderzoek

Studenten die hebben deelgenomen aan dit onderzoek volgden een verscheidenheid aan opleidingen op verschillende niveaus. Dit is het gevolg geweest van de vraag zoals die is uitgezet bij de mbo-scholen en wat er mogelijk was binnen het beschikbare tijdsbestek. Verder onderzoek kan zich richten op specifieke opleidingen en/of doelgroepen binnen het mbo die zich minder bezighouden met internationalisering. Hierbij zou ook gekeken kunnen worden naar doelgroepen die, zoals uit eerder onderzoek blijkt, minder snel geneigd zijn om deel te nemen aan een internationaliseringsactiviteit over de grens, bijvoorbeeld studenten uit gezinnen met een laag inkomen, studenten met een ondersteuningsbehoefte of bijvoorbeeld studenten die een versneld traject of een BBL-traject volgen.

Dit onderzoek was specifiek gericht op de grensregio met Duitsland. Er is daarbij niet ingegaan op de grensregio met Vlaanderen en de regio Zuid-Limburg. Ook is er niet gekeken naar andere regio's, en in hoeverre internationalisering in die regio's van meerwaarde kan zijn. Verder onderzoek naar de meerwaarde van internationalisering in verschillende regio's, bijvoorbeeld de grensregio met Vlaanderen of de Randstad, kunnen inzicht bieden in de eventuele regionale verschillen.

Uit de gesprekken met docenten bleek dat zij ook obstakels ervaren omtrent het organiseren van internationaliseringsactiviteiten. Dit is niet toegelicht in dit onderzoek



omdat het perspectief van de studenten centraal staat. In vervolgonderzoek zou het docentenperspectief verder kunnen worden onderzocht.

Samen met eerder onderzoek is nu het perspectief van studenten, internationaal coördinatoren, experts en stakeholders op de meerwaarde van internationalisering in kaart gebracht. Een vervolgstap is om verder in gesprek te gaan met besturen van scholen en met leerbedrijven om hun standpunten eveneens in kaart te brengen.



Bronnen





Actieteam Grensoverschrijdende Economie en Arbeid, 2017. Grenzen slechten, regio's verbinden, mensen bewegen. Verkregen via: https://vng.nl/sites/default/files/nieuws_attachments/2018/rapport-grenzen-slechten-regio-s-verbinden-mensen-bewegen.pdf

Böhm, A. (2004). Theoretical coding: Text analysis in grounded theory. In U. Flick, E. Kardorff & I. Steinke (Eds.), *A Companion to Qualitative Research* (pp. 270-275). London: SAGE Publications.

Centraal Planbureau, 2016. De arbeidsmarkt aan de grens met en zonder grensbelemmeringen. Verkregen via: https://www.cpb.nl/sites/default/files/omnidownload/CPB-Notitie-23nov2016-De-arbeidsmarkt-aan-de-grens-met-en-zonder-grensbelemmeringen_0.pdf

Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), 2023a. Internationaliseringsmonitor: Duurzame handel? 2023-II. Verkregen via: <https://longreads.cbs.nl/im2023-2/>

Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), 2023b. Leerlingen en studenten; onderwijssoort; woonregio. Verkregen via: <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/71450ned/table?fromstatweb>

DUO, 2023. Voorlopig - Onderwijsaanbieders mbo. Onderwijsaanbieders mbo met inschrijvingen per 1 oktober. Geraadpleegd op 4 oktober 2023.

Europese Commissie, 2023. Mobiliteit voor lerenden en personeel in beroepsonderwijs en -opleiding. Geraadpleegd op 11 september 2023.

Expertisecentrum Inclusief Onderwijs, 2023. Voor wie. Geraadpleegd op 11 september 2023.

Federal Institute for Vocational Education and Training - BIBB (2018a). Going abroad with Erasmus+ - which occupations are the most mobile. Geraadpleegd op 11 mei 2023: <https://www.bibb.de/en/83072.php>

Federal Institute for Vocational Education and Training - BIBB (2018b). Transnational Mobility in Initial Vocational Education and Training in 2017. Geraadpleegd op 11 mei 2023. https://www.na-bibb.de/fileadmin/user_upload/na-bibb.de/Dokumente/06_Metanavigation/02_Service/Publikationen_Warenkorb/Studien_impuls/2018_06_28_ResearchStudy_EN.pdf



Hübers, B. en Kröll J., 2018. Auslandsaufenthalte in der Berufsausbildung: Umfang, Nutzen und Unterstützungsbedarf. Berufsbildung in Wissenschaft und Praxis. Pagina 14-18. Jaargang 4, 2018. Geraadpleegd op 16 mei 2023: <https://www.bwp-zeitschrift.de/dienst/publikationen/de/9049>

Interreg Deutschland - Nederland, 2023a. Fact & Figures over het Interreg-programma. Geraadpleegd op 11 september 2023.

Interreg Deutschland - Nederland, 2023b. Interreg VI. Geraadpleegd op 11 september 2023.

Kommers, S., Hobbes, H. J., van Gaalen, A. 2020. Meerwaarde van internationalisering in mbo en ho. Den Haag: Nuffic.

Kurver, B., Nas, K., de Korte, K., Warps, J., Burkx, D, Khodaie, A, 2019. Buitenlandervaring voor iedereen? Nulmeting naar impact en inclusiviteit van het Erasmus+-mobiliteitsprogramma onder mbo-studenten. Nijmegen: ResearchNed.

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2022. Grenslandagenda Noordrijn-Westfalen - Nederland 2022. Aken: Bestuurlijk Overleg, Grenslandconferentie 31 maart 2022.

Nuffic, 2019. Model Internationale Competenties. Den Haag: Nuffic.

Nuffic, 2022. Dashboard 'VET students abroad'. Gebaseerd op cijfers van ROA en CBS. Laatste update november 2022. Verkregen via: <https://www.nuffic.nl/en/subjects/factsand-figures/vet-students-abroad>

Steehouder, L., 2020. Internationale mobiliteit in het Nederlandse mbo. Den Haag: Nuffic.

Teerling, L., 2019a. Erkenning en acceptatie van diploma's in het beroepsonderwijs: Een speurtocht naar bestaande en vermeende problemen in de Nederlands-Duitse grensregio. Tweede druk. Gronau: EUREGIO.

Teerling, L., 2019b. Het beroepsonderwijs van de burens: Een gids voor samenwerking in de Nederlands-Duitse grensregio. Gronau: EUREGIO.

Thönissen, J., Rosier, A., Steehouder, L., 2020. Studenten voorbereiden op een toekomst in de eigen regio. Den Haag: Nuffic.

Warps, J., Lodewick, J., 2021. Buitenlandervaring voor iedereen? Nijmegen: ResearchNed.

Westerhuis, A., 2020. International mobility in apprenticeships: focus on long-term mobility: Netherlands. Cedefop ReferNet.



Van Staden, G. & Hobbes, H.J, 2020. Internationaal georiënteerde arbeidsmarkt voor het mbo. Den Haag: Nuffic

Van Staden, G. & Kommers, S., 2021. Internationalisering als meerwaarde voor het mbo. Den Haag: Nuffic.

Verhoeff, R., Favier, S., 2023. Inclusief Internationaliseren. Den Haag: Nuffic.



Bijlage 1: overzicht thema's voor analyse





Tabel 1. Thema's en subthema's die zijn gevonden in de analyse van de focusgroepen.

| Thema's | Subthema's |
|-----------|---|
| Behoeften | Begeleiding |
| | Behoeftte aan combinatie werkgerelateerd en vrije tijd |
| | Behoeftte aan meer mogelijkheden voor een buitenlandervaring |
| | De sociale vaardigheden hebben om een buitenlandervaring op te doen |
| | Ervaring dichterbij |
| | Evaluatie |
| | Geld |
| | Informatie over activiteit zelf |
| | Informatie over mogelijkheden |
| | Kenmerken van internationaliseringsactiviteit |
| | Mogelijkheden om sociale kring op te bouwen tijdens buitenlandstage (bijv. sportclub) |
| | Praktisch |
| | Taal |



Thema's

Beschrijving van buitenlandervaring

Leven, werken en studeren in de grensregio

Meerwaarde

Subthema's

Duitse klas had weinig ervaring met online communicatie

Goede ervaring tijdens de buitenlandervaring

Leuke dingen doen met andere uitwisselingsstudenten

Opdrachten en les tijdens buitenlandstage

Verschillen in ervaringen per sector

Verschilt per stage hoe vaak je vrij hebt

Contact met Duitsers

Duitsers naar Nederland

Nederlanders naar Duitsland

Werk en stage

Beroep

Cultuur

Geen leeropbrengsten

Geen verschil in leeropbrengsten tussen Duitsland en ander land

Onderwijs

Persoonlijke ontwikkeling

Reden om deel te nemen aan een internationale ervaring

Taal

Klasgenoten beter leren kennen



Thema's

Obstakels en negatieve aspecten

Subthema's

Administratie

Afscheid nemen van mensen die je tijdens buitenlandervaring leert kennen

Andere landen dan Duitsland zijn aantrekkelijker voor buitenlandstage

Begeleiding, informatievoorziening en evaluatie

Contacten leggen

Gebrek aan kennis en ervaring binnen de sector in combinatie met kennis over Duitsland

Geen erkend leerbedrijf in het buitenland

Geen meerwaarde of desinteresse

Kosten

Onverwachte omstandigheden

Opleiding is te zwaar om internationaliseringsactiviteit in Duitsland erbij te doen

Persoonlijk of sociaal leven

Reistijd en afstand

Taal

Tijdsduur

Verblijf en omgeving



Thema's

Vershil tussen Duitsland en Nederland

Subthema's

Arbeidsmarkt

Beeld van Duitsland

Cultuur

Mensen

Onderwijs



NUF2023/11

Teksten

Ruth Verhoeff

Gijs Ybema

Jette Thönissen

Redactie

Acolad

Fotografie

Marit Hazebroek

Design

Osage